

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז "אדפא" - معلومات حول المساواة والعدالة الاجتماعية في إسرائيل

מבט על

הצעות חוק התקציב וחוק ההסדרים

לשנת 2001

ד"ר שלמה סבירסקי

אתי קונור

אלון אטקין

נירה קראוס

ברברה סבירסקי

תוכן עניינים

כללי

א) משרד החינוך

א1א) תשלומי הורים והצלחה בלימודים

א1ב) גידול בתקציב החינוך החדדי, צמצום תקציב הפיתוח

א2) הוזלת עלות העבודה של כוח ההוראה

א3) תקציבים למגזר הערבי

א3א) תכנית החומש

ב) משרד הבריאות

ב1) מימון סל שירותי הבריאות שבמסגרת חוק ביטוח בריאות ממלכתי

ב2) בריאות הנפש

ב3) האשפוז הסיעודי

ב4) ביטול הסדר שר"פ

ג) משרד העבודה והרווחה

ג1) הכשרה מקצועית

ג2) טיפול באלימות נגד נשים

ג3) תקציבים לטיפול בילדים ונוער

ג3א) האגף לתעסוקת נשים - סבסוד ילדי רווחה במעונות יום ומשפחתונים

ג3ב) השירות לילד ולנוער

ג3ג) האגף לשירותי תיקון ונוער מנותק

ג4) "מהבטחת הכנסה להבטחת תעסוקה"

ג4א) החלטות הממשלה מאוגוסט 2000

ג4ב) ממצאים נבחרים ממחקרים על תוכניות workfare בעולם

ד) משרד הבינוי והשיכון

ד1) משכנתאות

ד2) סיוע בשכר דירה

ד3) תקציבים ייעודיים לאזרחים ערבים

4ד) הדיור הציבורי

ה) תשתיות תחבורה בין-עירוניות

ה1) כבישים בין-עירוניים בשנת 2001: התפלגות אזורית ומגזרית

ה1א) אזור הדרום

ה1ב) המגזר הערבי

ה1ג) השטחים

ה1ד) מגמות הגידול בתקציבי מע"צ לפיתוח כבישים משנת 1992 עד שנת 2001

ה2) כביש חוצה ישראל

ה3) סובסידיה ממשלתית לתחבורה הציבורית

ה3א) הסובסידיה לאוטובוסים עולה, הסובסידיה לרכבת יורדת

ו) נספח מתודולוגי

כללי

הצעת התקציב לשנת 2001 כוללת הקצאות מוגדלות במעט למספר תחומים, ובראשם התשתיות והחינוך. גידול זה התאפשר לאחר שהממשלה החליטה להיצמד באופן פחות אדוק מאשר בשנת 2000 לכללי הניהול המקרו-כלכלי, המוצגים על ידי הגופים הפיננסיים הבינלאומיים כתורה מסיני. הדבר בא לידי ביטוי בהחלטה לדחות את מימוש מדד הגידול של מאסטריכט לשנת 2003, ובהחלטה להגדיל את בסיס התקציב לשנת 2001 בשיעור של 2.75% (משרד האוצר, *מדיניות התקציב לשנת 2001*, אתר האינטרנט). אלא שבה בעת, בחרה הממשלה להיצמד לעקרונות מאסטריכט בעניין החוב הממשלתי, ובמקום להשתמש בגידול בהכנסות ממסים בשנה הנוכחית כמונף ליוזמות בתחום החברתי, היא מפנה חלק גדול מן ההכנסות להגברת קצב החזר חובות הממשלה.

הצעת התקציב לשנת 2001 רחוקה מלבשר על שינוי משמעותי כלשהו בסדרי העדיפויות הלאומיים. אין בה תכניות יצירתיות וארוכות טווח להגדלת מעגל המשתתפים ב"כלכלה החדשה" ואין בה צעדים לעצירת הגידול בפערים החברתיים. במקום זאת, הגידול הקטן בתקציב הוקצה לקובץ פרויקטים שנועד לאפשר התהדרות ב"השקעה בתשתיות ובחינוך", אך הרחוק מלענות על הציפיות שמרבית הישראלים תולים בממשלה.

תשתיות: מרבית התוספת לתשתיות תחבורה מיועדת לכבישים ולא לרכבות. הרכבת, מזהמת פחות, חסכונית יותר במשאבי טבע ונגישה יותר לכל שכבות העם, אולם אינה זוכה לנתח גדול לפיתוח רשת המסילות. יתרה מזאת, ההשקעות הגדולות בכבישים אינן מבשרות על גידול בתעסוקה, שכן עבודת הסלילה נעשית בחלקה הגדול על ידי פועלים זרים. פרויקט התחבורה הגדול ביותר נותר כביש חוצה ישראל, כביש שכמחצית מחברי הכנסת, מרבית המומחים ורוב הארגונים הירוקים והחברתיים מתנגדים לו. מלבד הנוזקים הרבים שיגרורם, יגדיל הכביש עוד יותר את הפערים החברתיים, שכן סביר כי ישרת בעיקר עובדים, המתגוררים בפרברים ונהנים ממימון הוצאות הרכב.

חינוך: בחינוך, חלק גדול מן ההקצאה הנוספת אינו מיועד לשיפור תיפקודם של בתי הספר, אלא לתוכניות הנושאות אופי של "להיטיב עם העם", כדוגמת פנימיות היום, או לתוכניות המתמודדות עם כשלון החינוך בפריפריה שלא באמצעות שיפור בתי הספר, אלא באמצעות תגבור הבוגרים, ברגע האחרון, לקראת בחינות הבגרות. תוכניות אלה, עם כל היותן ראויות כשלעצמן, אין בהן כדי להתמודד עם הפערים ברמת החינוך בין השכונות, עיירות הפיתוח והיישובים הערביים ובין היישובים המבוססים. יתרה מזאת, הצעת התקציב אינה מתמודדת כלל עם הפערים הגדולים השוררים בין בתי ספר שונים בכל הנוגע למשאבים כספיים ולמשאבי כוח אדם.

הכנסת מחוקקת, הממשלה מבטלת: במסגרת חוק ההסדרים, מבקשת הממשלה לדחות כמה מן ההישגים החקיקתיים החברתיים החשובים של השנים האחרונות, וביניהם חוק הדיור הציבורי (השתתפות המדינה בשיפוץ הדירות); חוק הדיור הציבורי (הנחות לדיירים ותיקים הרוצים לרכוש את דירותיהם); חוק פעוטות בסיכון (השתתפות המדינה במימון עלות החזקת פעוטות בסיכון במעונות יום); וחוק העסקת עובדים על ידי קבלני כוח אדם (המחייב העברת העובד/ת ממעמד של עובד/ת חברת כוח האדם למעמד של עובד/ת המעסיק לאחר 6 חודשי עבודה). במלים אחרות, במסגרת חוק ההסדרים מבקשת הממשלה מן הכנסת, שתבטל את החוקים שהיא עצמה קיבלה, חלקם אך לפני זמן קצר.

תוכנית ויסקונסין: הצעת התקציב לשנת 2001 כוללת הקצאה של 100 מיליון ש"ח (בערך) לתוכנית הידועה בשם "תוכנית ויסקונסין". התוכנית מיועדת להתמודד עם הגידול במספר מקבלי הבטחת הכנסה, באמצעות דחיפתם של מקבלי הגמלה אל שוק העבודה. "ניסוי ויסקונסין" האמריקאי מוצג כפתרון פלאים; בפועל התוצאות בארצות הברית מעורבות, והשלכותיהן שנויות במחלוקת. רבים מאלה שהצטרפו לשוק העבודה מצאו עצמם עם שכר נמוך וללא רשת ההטבות שהייתה צמודה לגמלת הבטחת הכנסה. ממשלת ארצות הברית מוציאה כיום על סיוע למקבלי שכר נמוך, יותר משהוציאה בעבר על הבטחת הכנסה.

רפורמה במס: הצעת התקציב כוללת רזרבה, שחלקה מיועד למימון הרפורמה במס עליה המליצה ועדת בן בסט. כיון שהצעת הרפורמה במתכונתה המלאה לא זכתה בתמיכה

פוליטית, מבקשת הממשלה לקבל את אישור הכנסת לרפורמה קטנה. הרפורמה המוקטנת שומרת על שניים מן המרכיבים הראשוניים: הטלת מס על הבורסה מחד גיסא, והורדת שיעורי המס השולי מאידך גיסא. המרוויחים העיקריים מהורדת שיעורי המס השולי יהיו המועסקים בעשירונים הגבוהים. אמנם, חלק מהם יצטרכו לשלם מס על רווחים בבורסה, אך החשבון לא יהיה מאוזן: ראיה לכך היא העובדה, שהאוצר שומר רזרבה של למעלה ממיליארד ש"ח למימון ההפסדים הצפויים למדינה כתוצאה מהקטנת הגבייה ממסים.

הציפייה רבת השנים להטלת מס על רווחי הון התבססה, מצד אחד, על השאיפה למערכת מס צודקת יותר, ומצד שני, על התקווה שהדבר יגדיל את הכנסות המדינה ויאפשר מימון רפורמות נחוצות בשירותים החברתיים. והנה עתה באה ועדת בן בסט ואכן ממליצה להטיל מס על ההון - אך בה בעת היא ממליצה להשתמש בהכנסות הצפויות ממיסוי רווחי ההון לא לשם שיפור השירותים החברתיים, כי אם לשם הורדת המס על עבודה, ובעיקר לעשירונים העליונים. הכנסות המדינה לא יגדלו, וגם הצדק החברתי לא יצא נשכר.

מבחינה זאת, המלצות ועדת בן בסט מהוות צעד אחד נוסף בסדרה של צעדים כלכליים, התורמים להרחקתה של ישראל מהמודלים החברתיים של מערב אירופה לכיוון המודל החברתי האמריקאי. במערב אירופה נהנית מרבית האוכלוסייה משירותים ציבוריים אוניברסליים ברמה גבוהה הודות לרמה גבוהה של מיסוי. בארצות הברית, חלק גדול מהשירותים ניתן באופן פרטי, ולכן רק בעלי היכולת נהנים ממנו.

משרד החינוך

תקציב משרד החינוך לשנת 2001 גדול מזה של 2000 בשיעור של 4.3%. זהו גידול קטן ראשון לאחר דריכה במקום מאז 1996. עם זאת, הסכום הנוסף אינו מספיק כדי להדביק את הצרכים שגדלו כתוצאה מהתרחבות אוכלוסיית התלמידים והתלמידות.

הגידול בתקציב, שהוא בהיקף של 0.9 מיליארד ש"ח (בערך), מיועד למקבץ של יעדים, ובהם הגדלת מספר הנהנים מחינוך קדם-יסודי חינוך ומיום לימודים ארוך, והרחבת פרויקט פנימיות היום. מדובר בפרוייקטים, שחלקם בעלי פרופיל פוליטי-תקשורתי גבוה, והם מייצגים ניסיון "להיטיב עם העם" יותר מאשר ניסיון להתמודד ברצינות עם הפערים באיכות ההוראה וברמת המשאבים של בתי הספר השונים בישראל.

התקציב המרכזי של המשרד, תקציב שעות התקן, המממן את ההוראה במוסדות החינוך, לא השתנה. פירוש הדבר, שלמערכת החינוך לא יהיו כלים תקציביים לערוך שינוי משמעותי כלשהו בבתי הספר, למרות הנתונים המצביעים שנה אחר שנה על כך שחלק גדול מבתי הספר מתפקדים ברמה נמוכה, ואינם מעניקים לתלמידיהם כלים מספיקים להגיע להשכלה גבוהה ולהשתלב בענפים הצומחים של הכלכלה הישראלית.

תשלומי הורים והצלחה בלימודים

מעצבי תקציב החינוך מתעלמים מן העובדה, שבהיעדר מימון ממלכתי מספיק, הכסף הפרטי ("חינוך אפור") הופך לגורם מרכזי בקביעת טיב החינוך הניתן בבתי הספר השונים. בתי ספר שבהם מונהג "חינוך אפור" מציעים תכנית לימודים עשירה ולעתים אף מעמיקה מזו של בתי ספר, שבהם ההורים אינם מסוגלים לתרום. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מלמדים, כי בתיכונים שבהם תשלומי הורים נעו (בשנת 1999) בין 287 ש"ח לבין 657 ש"ח לשנה (דהיינו, בתחום התשלום המומלץ על ידי משרד החינוך), אחוז הזכאים לתעודת בגרות עמד על 57%, בעוד שבבתי ספר בהם תשלומי הורים נעו בין 1,269 ש"ח לבין 6,070 ש"ח, אחוז הזכאים לתעודת בגרות עמד על 87% (הנתונים באדיבות מר יוסי גידיניאן מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 8.10.2000).

גידול בתקציבי החינוך החרדי, צמצום תקציב הפיתוח

התקציב לשנת 2001 כולל גידול בהקצאה לחינוך החרדי: תקציב מעיין החינוך התורני יגדל בשיעור של 22%, וזה של החינוך העצמאי (אגודת ישראל) יגדל בשיעור של 17.5% (הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר, משרד החינוך: 21). יצוין כי הגידול במספר התלמידים של שתי רשתות אלה, לפחות בחינוך היסודי ובגני הילדים, קטן באופן משמעותי משיעורי הגידול הנ"ל בתקציבים.

תקציב הפיתוח של משרד החינוך קטן השנה בשיעור של 12.5%; הצמצום המשמעותי ביותר הוא בסעיף בניית כיתות לימוד, וזאת למרות התחייבותיה של הממשלה למגזרים מקופחים, ובראשם המגזר הערבי. בתוך תקציב הפיתוח, הסעיף היחיד שגדל הוא סעיף חידוש מבנים (הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר, משרד החינוך: 35 ו-36).

הוזלת עלות העבודה של כוח ההוראה

בדו"ח מרכז אדוה על הצעת תקציב המדינה לשנת 2000, ציינו חשש, כי ההקפאה של תקציב משרד החינוך, שנמשכה חמש שנים רצופות, גררה עמה ירידה בעלות ההעסקה של עובדות הוראה. כתבנו, כי בעוד שמספר משרות ההוראה עלה, ועמו גם מספר שעות התקן (שבאמצעותן מממנים את ההוראה), תקציב שכר ההוראה לא עלה (ר' לוח בעמוד הבא).

המעקב אחר תקציב שכר ההוראה היה אפשרי, שכן הנתונים נכללו עד כה באופן שגרתי, שנה אחר שנה, בהצעת תקציב משרד החינוך, תחת הכותרת "מיון כלכלי של התקציב". השנה החליט משרד האוצר, לראשונה, שלא לפרסם את הנתון. כאשר ביקשנו לקבל את הנתון ממשרד האוצר, נאמר לנו כי הדבר אינו אפשרי, שכן מדובר "בחישוב מסובך".

אולם הסמנכ"ל לענייני כלכלה ותקציב במשרד החינוך, מר משה שגיא, הסכים למסור לנו כי בשנת 2001 לא יהיה שינוי משמעותי בתקציב שכר המורים. במלים אחרות, אפשר לומר, כי המגמה עליה הצבענו בשנה שעברה, ולפיה מספר המורות והמורים עולה, בעוד שתקציב השכר אינו משתנה, תימשך גם בשנת 2001.

השאלה המתבקשת היא, כיצד מגדילים את מספר שעות התקן ומעסיקים מספר גדול יותר של עובדי/ות הוראה, בעוד שתקציב השכר אינו משתנה?

גם את התשובה לכך ניתן למצוא בלוח שלהלן: עלות התקצוב של שעת הוראה שנתית מצוי בירידה, בכל שלוש רמות הלמידה - יסודי, חטיבת ביניים וחטיבה עליונה.

אם נסכם את הנתונים שבלוח, נראה כי במערכת החינוך מתרחש תהליך הוזלה של עלות העבודה של כוח ההוראה. הוזלה זו נובעת ככל הנראה מצירוף של גורמים: מצד אחד, שחיקה בשכר המורות והמורים העובדים במשרות תקניות, ומצד שני העסקה גוברת של מורות ומורים בתנאים זולים יותר.

הלוח מצביע, לכאורה, על כך שמשרד החינוך ומשרד האוצר מצאו דרכים לעקוף את הישגיה של הסתדרות המורים בשנת 1993, על ידי העסקתן של מורות בתנאים שאינם מזכים אותן באותם הישגים, או שאינם מזכים אותן במלוא ההישגים.

**שכר הוראה, שעות תקן, משרות הוראה ועלות תקצוב של שעת הוראה במשרד החינוך,
2001 - 1996**

במחירים קבועים לשנת 1999, ממוצע מחירים

2001	2000	1999	1998	1997	1996	
האוצר לא פירטם	14,739,935	14,551,415	14,294,683	14,536,179	14,733,928	סך הוצאות שכר הוראה של מ' חינוך (באלפי ש"ח)
2,934,235	2,892,317	2,854,009	2,661,616	2,575,355	2,575,355	מספר כולל של שעות תקן (גן חובה עד תיכון)
89,550	88,360	85,610	79,850	79,500	77,320	מספר משרות הוראה יסודי, חט"ב ותיכון
3,483	3,508	3,470	3,830	3,775	3,906	עלות תקצוב שעת הוראה שנתית יסודי (בש"ח)
4,122	4,151	4,106	4,532	4,467	4,622	עלות תקצוב שעת הוראה שנתית - חט"ב (בש"ח)
4,523	4,482	4,683	5,275	5,207	5,360	עלות תקצוב שעת הוראה שנתית תיכון (בש"ח)

מקורות: משרד החינוך, הצעת תקציב לשנת הכספים ודברי הסבר, שנים שונות. המידוד של עלות תקצוב שעת הוראה לשנת 2000 - לפי תחזית האינפלציה המקורית של הממשלה, 4%, ולשנת 2001 - 2.5%.

תקציבים למגזר הערבי

בשנתיים האחרונות עשתה הממשלה שני צעדים לצמצום הפערים בין מערכת החינוך הממלכתית במגזר הערבי ובין זו במגזר היהודי:

הצעד הראשון ננקט בשנת 1999, כאשר משרד החינוך הכריז על הפעלת תכנית חומש במגזר הערבי. לתכנית הוקצה סכום של 250 מיליון ש"ח על פני 5 שנים. לתכנית זאת נתייחס בהמשך.

הצעד השני ננקט בתאריך 22.10.2000, בעקבות הפגנות ההזדהות ביישובים הערביים עם אינתיפאדת אל אקצה בשטחי הרשות הפלסטינית, שבמהלכן נהרגו שלושה-עשר מפגינים. על פי התוכנית, בחמש השנים הקרובות יוקצו הסכומים הבאים: 700 מיליון ש"ח לבינוי כיתות, 280 מיליון ש"ח לתכניות פדגוגיות, 66 מיליון ש"ח לפתיחת מסלולי לימוד טכנולוגיים (תוכנית רב-שנתית לפיתוח יישובי המגזר הערבי, החלטת ממשלה מס' 2467). בהיעדר פרטים נוספים, קשה לקבוע איזה חלק מן הסכומים הנ"ל משקף הקצאות קיימות ואיזה חלק משקף תוספות לתקציבים קיימים. יש להמתין עד לפירסום הוראות התקציב (לאחר אישור התקציב) על מנת לראות האם הסכומים הנ"ל ייכללו בסעיפי התקציב הרלבנטיים.

תוכנית החומש

במסמך קודם כבר התייחסנו בפירוט-מה לתוכנית החומש למגזר הערבי (מרכז אדוה, תקציב המדינה לשנת 2000, עדכון; תל אביב: אפריל 2000). לצד הברכה על עצם היוזמה סברנו, כי ההחלטה של משרד החינוך, להתמקד במסגרת תוכנית החומש בקידומו של מיעוט מכלל התלמידים הערבים, אינה במקומה. כתבנו עוד, כי החלטה זאת נועדה, ככל הנראה, להבטיח תוצאות מהירות, שכן, לאור השיעור הנמוך של זכאים ערבים לתעודת בגרות, סביר להניח כי גם תוספת קטנה של זכאים תעלה את השיעור הכללי באופן ניכר.

לפני מספר חודשים התברר כי תוכנית החומש החדשה, שלא כמו שתי קודמותיה מתחילת שנות ה-90, תופעל על ידי קבלנים פרטיים ולא על ידי מערכת החינוך עצמה (ר' מרכז אדוה, משרד החינוך מפריט את תוכנית החומש למגזר הערבי; תל אביב: אוגוסט 2000).

נראה, כי משרד החינוך מבקש להשיג את היעד המבורך שקבע לעצמו במחיר זול ובתשלום חד פעמי, שאין בצדו התחייבות ארוכת טווח לשיפור מערכת החינוך במגזר הערבי. מרגע שהתכנית מופעלת באמצעות קבלנים פרטיים, הכספים המיועדים לה אינם מתווספים לבסיס התקציב של מערכת החינוך הערבית. במלים אחרות, ההפרטה של תכנית החומש הופכת אותה לזריקה חד-פעמית ובת-חלוף, אשר ספק אם תותיר אחריה עקבות לטווח הארוך. יתרה מזאת, הפרוייקט לא יעשיר את כוחות ההוראה במגזר הערבי. זאת כיוון שסביר להניח, כי מרבית הקבלנים יהיו גופים ממרכז הארץ, שפעלו כבר בעבר בפרוייקטים דומים עבור משרד החינוך. ההפרטה המתמשכת יוצרת תלות הדדית בין משרד החינוך לקבלנים: בה בשעה שהקבלנים מתעשרים ומתחזקים והופכים לתופעה של קבע, משרד החינוך מתרגל להתמודד עם בעיות החינוך שלא בדרך של שינוי מהותי וארוך טווח, אלא בדרך של כיבוי שרפות באמצעות שירות כבאים פרטי.

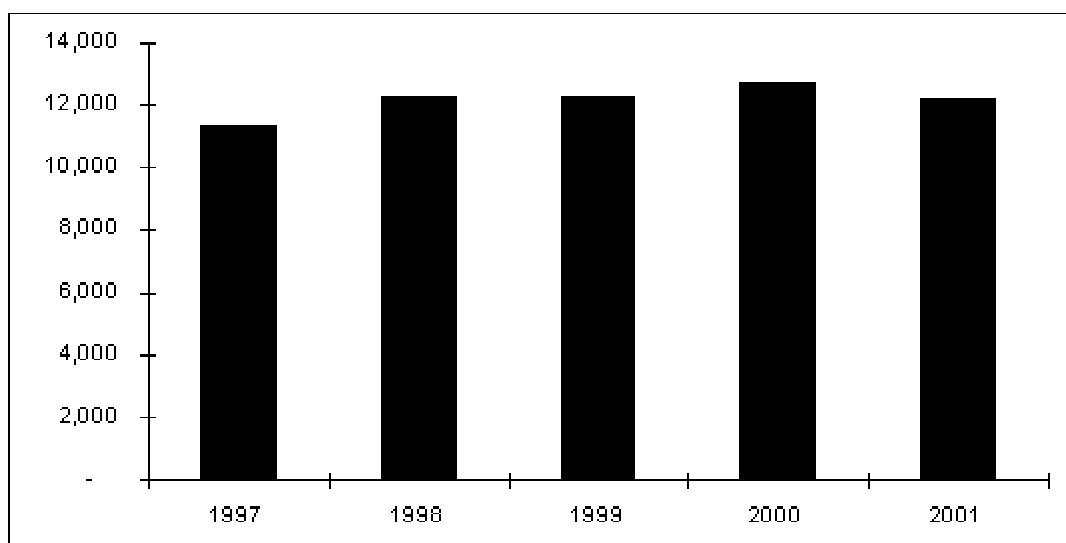
משרד הבריאות

תקציב משרד הבריאות לשנת 2001 עומד על 12.7 מיליארד ש"ח (במחירים שוטפים), לא כולל תקציב בתי-החולים הממשלתיים והוצאות אחרות המותנות בהכנסה. תקציב הפיתוח הוא 380 מיליון ש"ח בערך.

תקציב משרד הבריאות, 1997 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

(לא כולל פיתוח והוצאות מותנות בהכנסה)

מקורות: משרד האוצר, הצעת תקציב משרד הבריאות לשנת 2001; משרד האוצר, הוצאות תקציב משרד הבריאות, שנים שונות.

הערה: משנת 1997, כולל כספי המס המקביל, המשולם על-ידי האוצר במקום המעסיקים.

כפי שניתן לראות בלוח שלעיל, התקציב הרגיל של משרד הבריאות לשנת 2001 קטן מעט, במונחים ריאליים, מתקציב משרד הבריאות בשנת 2000. לעומת זאת, תקציב הפיתוח לשנת 2001 גדול בשיעור של 10% (בערך) מתקציב הפיתוח לשנת 2000.

מימון סל שירותי הבריאות שבמסגרת חוק ביטוח בריאות ממלכתי

הממשלה קבעה, כי עלות סל שירותי הבריאות של קופות החולים, הניתן במסגרת חוק ביטוח בריאות ממלכתי, תעמוד על 19.187 מיליארד ש"ח, במחירי מדד יוקר הבריאות לשנת 1999. סכום זה כולל תוספת של 2% - כלומר, 372 מיליון ש"ח - למימון כלל השירותים, ותוספת של 1% - כלומר, 186 מיליון ש"ח - למימון תרופות וטכנולוגיות חדשות. גם בשנת 2000 קבעה הממשלה תוספת של 3%. עם זאת, במהלך הדיון בכנסת, ובעקבות לחץ ציבורי רב, הוסף סכום של 85 מיליון ש"ח לטכנולוגיות ותרופות חדשות.

בשנה שעברה הקימה הכנסת ועדת חקירה פרלמנטרית לעניין מימון חוק ביטוח בריאות ממלכתי. הוועדה המליצה, בין השאר, לעגן בחקיקה את מנגנון עלות הסל השנתי (ר' מרכז אדוה, *תקציב המדינה לשנת 2000: עדכון: 35*). אולם, בהצעת התקציב לשנת 2001, הממשלה החליטה לדחות על הסף את המלצות ועדת החקירה ולהמשיך במדיניות של קביעת שיעור התוספת הריאלית לעלות סל השירותים כמו בשנים קודמות: "בהתאם

לצרכים ובמסגרת סדר העדיפויות התקציבי ולא על פי מנגנון של נוסחה אוטומטית" (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבריאות: 91*).

כזכור, המימון של סל השירותים של הקופות בא משלושה מקורות: מהכנסות ממס בריאות, מתשלומי צרכנים עבור שירותי הבריאות ומתמיכת האוצר (שמקורה במסים הכלליים). בשנת 1998 הטיילו הממשלה והכנסת אגרה עבור ביקורים במרפאות חוץ אצל רופאים מומחים ועבור בדיקות שונות וגם ייקרו את התרופות. הממשלה הנוכחית הבטיחה לבטל את התשלומים הללו, אך לא עמדה בהתחייבותה. המשמעות: עלייה בחלקם של החולים במימון הישיר של המערכת ושחיקה בחלקה של הממשלה.

יצוין כי היעדר מנגנון לעדכון מלא של עלות הסל יוצר מצב אבסורדי: השנה, ההכנסות ממס בריאות היו גבוהות יותר ממה שנדרש על פי עלות הסל הלא-מעודכנת-במלואה, ומשרד האוצר, במקום להפנות את "העודף" למערכת הבריאות, הרשה לעצמו להשתמש בו בכבל מס רגיל, והודיע כי הוא מפנה אותו לצרכים אחרים (Ynet, 16.11.2000).

ארגוני הצרכנים עדיין תובעים לבטל את התשלומים החדשים, וקופות החולים עדיין דורשות לקבוע מנגנון קבוע לעדכון עלות הסל. שלוש קופות חולים - כללית, מכבי ומאוחדת - עתרו לבג"ץ בבקשה להורות לממשלה לקבוע נוסחת עדכון אשר תשקף את העלויות הריאליות של מערכת הבריאות; העתירה טרם התבררה. בינתיים, בהיעדר היענות מצד מקבלי ההחלטות, ממשיכים הצרכנים לשלם יותר ולקבל פחות. ניתן לומר כי הם מתרגלים בעל כורחם למערכת בריאות ציבורית יקרה יותר ונזיבה פחות. אלה המסוגלים לכך רוכשים ביטוח משלים, ביטוח פרטי ושירותים פרטיים כתוספת לשירותים, הניתנים במסגרת המערכת הציבורית.

אחת התוצאות של הגידול בשימוש בביטוח פרטי ובשירותי בריאות פרטיים תהיה גידול בהוצאה הלאומית לבריאות (הוצאה פרטית ועוד הוצאה ממשלתית). פירוש הדבר גידול באי שוויון: הפערים בין העשירונים הגבוהים, המסוגלים לשלם עבור שירותים וגם לרכוש ביטוחים משלימים ושירותים פרטיים, ובין העשירונים הבינוניים והנמוכים, המתקשים לעמוד בתשלומים והנאלצים להסתפק בעיקר במה שמערכת הבריאות הממלכתית מציעה במסגרת הסל, ילכו ויתרחבו (ר' מרכז אדוה, *מבט על התקציב 2000: 10-12*).

בשנת 2001, כמו בשנים קודמות, מציע האוצר "רשת ביטחון" - הקצאה מיוחדת לקופות החולים במקרה שיחסרו להן מקורות מימון. ה"רשת" היא בגובה של 280 מיליון ש"ח (במחירי שנת 2000), 20% יותר מההקצאה בשנת 2000. משרד האוצר מצוין, כי קבלת כספי ה"רשת" תותנה בחתימה על הסכם עם האוצר ובנקיטת "צעדי התייעלות" בהתאם לקריטריונים שטרם פורסמו (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבריאות: 94*).

בריאות הנפש

תקציב השירות לבריאות הנפש כולל הקצאות לבתי-חולים פסיכיאטריים, למרפאות לבריאות הנפש בבתי-חולים, למרכזי גמילה מסמים ומאלכוהול ולקניית שירותי אשפוז ושירותים קהילתיים מעמותות ומוסדות פרטיים. השירותים הקהילתיים כוללים מסגרות של דיור מוגן והוסטלים, יחידות לשיקום תעסוקתי, מפעלים מוגנים, מועדונים חברתיים והשלמות השכלה.

בשנת 2001 יעמוד תקציב השירות לבריאות הנפש על 949.4 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים), בערך 5% פחות מהתקציב בשנה שעברה. הקצאה זאת תהווה 7% (בערך) מכלל התקציב של משרד הבריאות, דומה לרמה בשנת 2000.

הצעת תקציב משרד הבריאות לשנת 2001 מונה כאחד היעדים של המשרד בתחום בריאות הנפש בשנה הקרובה, את "האצת תהליך האל-מיסוד תוך המשך צמצום האשפוז המוסדי ומתן פתרונות נורמטיביים, בהלימה לצרכים על פי תוכנית החומש, במסגרת התקציב שאושר" (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבריאות: 119*). כידוע, "הפתרונות" עליהם מדובר הם שירותים בקהילה במקום שירותים בבתי-חולים

פסיכיאטריים. ניסינו לבדוק האם ההקצאות לשירותים בקהילה לנפגעי נפש יעלו בשנת 2001, אולם הסעיפים הרלבנטיים לשירותי בריאות הנפש בקהילה אינם מופיעים בהצעת התקציב ואגף התקציבים לא יכול היה למסור נתונים שכן הסכומים טרם נקבעו סופית.

האשפוז הסיעודי

האשפוז הסיעודי אינו כלול בסל השירותים הניתנים במסגרת חוק ביטוח בריאות ממלכתי. כיוון שכך, קשישות וקשישים הנזקקים לאשפוז סיעודי, ועמם בני/ות משפחותיהם, חייבים לשאת בהוצאות האשפוז. משרד הבריאות מסייע למשפחות, שאינן מסוגלות לעמוד במלוא עלות האשפוז.

חלק ניכר (בערך 80%) מהתקציב של משרד הבריאות לטיפול במחלות ממושכות - 735.1 מיליון מתוך 930.5 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים) - מיועד לסיוע למי שאינם יכולים לעמוד במלוא העלות של האשפוז הסיעודי. בשנת 2001 תשתתף המדינה בתשלום עבור 10,050 מיטות סיעודיות - 600 מיטות יותר מאשר בשנה שעברה. תקציב הסיוע לשנת 2001 גדול בשיעור של 4%, במונחים ריאליים, מתקציב הסיוע בשנה שעברה. לפי נתוני משרד הבריאות, באוגוסט 2000 היה תור של 455 חולים סיעודיים (בעיקר חולות) הממתינים ל"קוד" - סיוע כספי מהממשלה שיאפשר להם להתאשפז. 437 חולים נוספים המתנינו למקום פנוי במוסד מסוים (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבריאות: 114-113*).

ביטול הסדר שר"פ

סעיף 21 של חוק ההסדרים לשנת הכספים 2001 מבקש לבטל את ההסדר הנהוג במספר בתי-חולים ציבוריים, שלפיו חולים שרכשו ביטוח משלים מקבלים אפשרות לבחור את הרופא/ה או המטפלת/ת שיבצע ניתוח או פרוצדורה רפואית אחרת, וכמו כן, אפשרות להקדים את מועד ביצוע הפעולה.

ההסדר הקיים מאפשר לקופות החולים להעניק לאלה מחבריהן הרוכשים ביטוח משלים, שירות פרטי (בחירת רופא/ה, הקדמת תור). מחירו של שירות זה מוזל, היות וההסדר מבוסס על השימוש במתקן ציבורי (בית חולים) ועל המימון של חוק ביטוח בריאות ממלכתי (טופס 17) עבור עצם האשפוז והניתוח.

סקר של מכון ברוקדייל משנת 1999 מעלה כי רק 51% מהאוכלוסייה הבוגרת משויכים להסדר ביטוח משלים (35% מחברי קופת חולים לאומית, 44% מחברי קופת חולים כללית, 63% מקופת חולים מאוחדת, 72% מקופת חולים מכבי; רויטל גרוס, מכון ברוקדייל, נובמבר 2000). כצפוי, שיעור הרכישה של ביטוח משלים עולה עם העלייה ברמת ההכנסה וההשכלה (ברמלי-גרינברג, שולי ורויטל גרוס, *ביטוח בריאות משלים ומסחרי 1998: תמורות במדיניות, תמורות פיננסיות והתנהגות צרכנים, 1999*).

במילים אחרות, ההסדר הקיים מאפשר למחצית האוכלוסייה, זאת הנהנית מהכנסה גבוהה יותר, ליהנות מרמת שירות גבוהה יותר, על חשבון הקופה הציבורית. בשעה שמחצית החולים מקבלים שירותים עדיפים, המחצית השנייה מקבלת שירותים סטנדרטיים. הרופאים הבכירים הם המבצעים ניתוחים בחולים שבמחצית הראשונה, בעוד שהמתלמדים הם המבצעים את הניתוחים בחולים שבמחצית השנייה. כך נוצרות שתי רמות טיפול בתוך כתלי אותו מוסד, בנוסף על הבדלי נגישות בהתאם ליכולתו הכספית של החולה.

חולים שרכשו ביטוח משלים עשויים להתנגד להצעה לבטל את ההסדר הקיים, מסיבות ברורות; ואולם בחינת המערכת בכללותה מביאה אותנו למסקנה שההסדר הקיים פוגע ברמת השוויוניות.

המתנגדים ל"רפואה שחורה" - תשלומים "מתחת לשולחן" עבור ניתוח פרטי והקדמת התור - יטענו, שבמקום לאסור את הרפואה השחורה, עדיף למסד אותה. אלא שיש גם חלופה אחרת: במקום למסד את "הרפואה השחורה" עדיף לשמור על מידה של שוויון במערכת הבריאות, באמצעות מתן שכר הולם לרופאים המועסקים בבתי החולים הציבוריים; זאת,

כדי שלא יזדקקו לתשלומים "שחורים" או "מתחת לשולחן". את הרפואה הפרטית יש לנתק מהרפואה הציבורית: ניתוחים פרטיים יש להתיר אך ורק בבתי חולים פרטיים.

לבסוף ראוי לציין כי הגם שהשינוי המוצע בחוק ההסדרים הוא צעד בכיוון הנכון, הדרך הנאותה לתקן את החוק היא בהליך חקיקה רגיל, המלווה בדיון ציבורי, ולא באמצעות חוק ההסדרים, הנושא אופי של מחטף המתבצע הרחק מעיני הציבור.

משרד העבודה והרווחה

תקציב משרד העבודה והרווחה לשנת 2001 עומד על 4.0 מיליארד ש"ח (במחירים שוטפים). במונחים ריאליים, זוהי עלייה של 5% לעומת תקציב 2000. מבין המשרדים החברתיים, תקציב משרד העבודה והרווחה בולט בכך שהוא לא הוקפא בין השנים 1996 עד 2001: תקציב המשרד עלה ריאליית בשנים אלו בשיעור של 24% בערך.

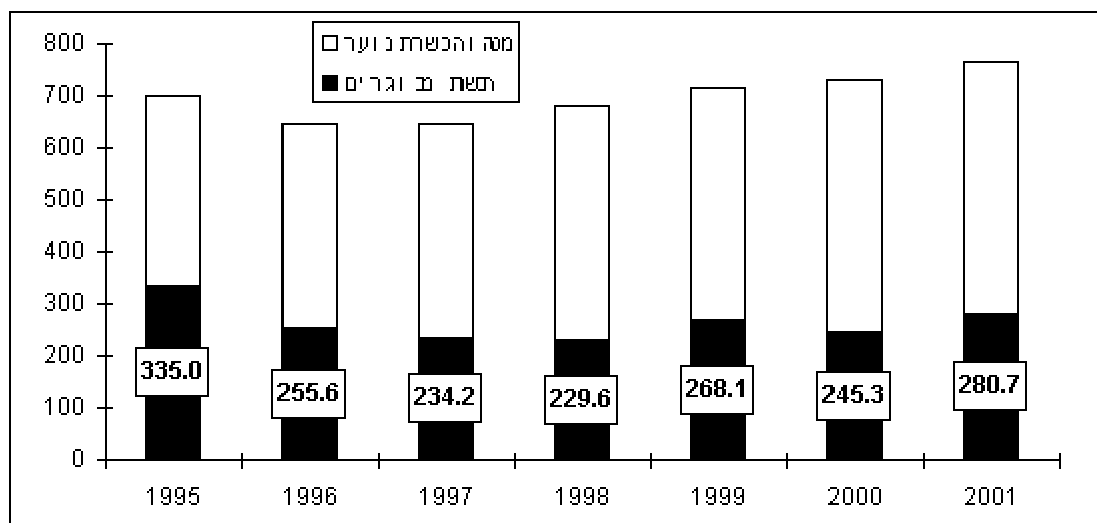
הכשרה מקצועית

תקציב האגף להכשרה מקצועית לשנת 2001 יעמוד על 797.5 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים). במונחים ריאליים, זוהי עלייה של 5% לעומת תקציב 2000. במסגרת תקציב זה מצוי אחד הכלים המרכזיים להתמודדות עם בעיית האבטלה, הלא הן תכניות ההכשרה המקצועית למבוגרים. התרשים שלהלן מעלה כי בין שנת 1995 לשנת 2001 ירד תקציב הכשרת המבוגרים מסכום בן 335 מיליון ש"ח לסכום בן 280.7 מיליון ש"ח; במונחים ריאליים זוהי ירידה של 16% ויותר. יצוין, כי בשנת 1995 שימש תקציב זה, בין השאר, לטיפול בדורשי עבודה מקרב העולים החדשים; נראה שכיום, כאשר מרבית המובטלים הם כבר "ותיקים", פחתה ההזדקקות לכלי זה.

תקציב הכשרת מבוגרים* מתוך סך תקציב האגף להכשרה מקצועית,

1995 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

מקורות: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד העבודה והרווחה, שנים שונות; משרד האוצר, הצעת תקציב משרד העבודה והרווחה לשנת 2001.

הערה: הכשרת מבוגרים - הקצאה לעולים (עד שנת 1997), אקדמאים ודורשי עבודה.

החלטת ממשלה מס' 2196 מיום 16.8.00 קוראת להתמודד עם הגידול באבטלה באמצעות הכשרתם של דורשי עבודה במקצועות טכנולוגיים. התכנית, המשותפת למשרד העבודה והרווחה, משרד התעשייה והמסחר, משרד הקליטה ובתאום עם משרד האוצר, אמורה לצאת לפועל בשנת 2001 ובשנת 2002 והיא תקיף בערך 2,000 משתתפים בכל שנה. הקורסים

יינתנו באוניברסיטאות, במכללות אקדמיות ובמפעלי היי-טק. הצעת התקציב של משרד העבודה והרווחה לשנת 2001 אינו מציין את העלות התקציבית של הפרוייקט.

טיפול באלימות נגד נשים

הצעת התקציב של משרד העבודה והרווחה לשנת 2001 מציינת, כי בעקבות החלטת ממשלה, נושא האלימות במשפחה יזכה לתוספת של 12 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים). עיון בסעיפי התקציב הנוגעים לנושא האלימות במשפחה אינו מאפשר לדעת האם סכום זה אכן הוקצה, ואם כן, כיצד יחולק בין הגופים השונים העוסקים בנושא.

משרד העבודה והרווחה תומך במקלטים לנשים מוכות ובמרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית דרך השרות לנשים ונערות במצוקה. המימון לשני גופים אלו יעמוד בשנת 2001 על 15.7 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים). יצוין כי בשנת 2000 נרשם גידול של 67% ברמת התמיכה בארגונים אלה. בשנת 2001 תהיה ירידה קלה.

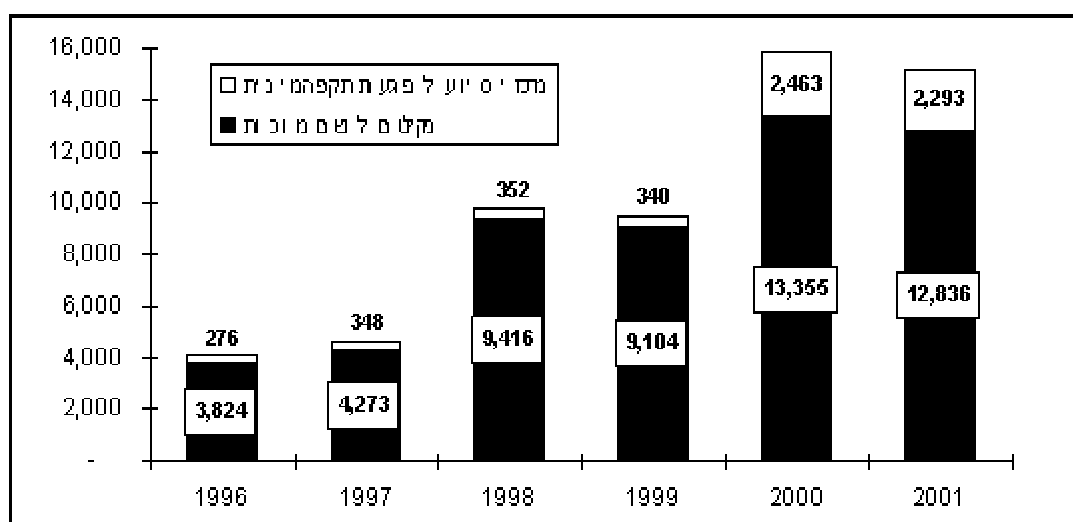
גידול זה מעוגן בהמלצות הוועדה הבין משרדית לבדיקת נושא ההתמודדות בבעיית האלימות במשפחה (ועדת בן-שלום). על פי המלצות הוועדה, הועלה תקציב מרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית באופן משמעותי: מסכום של 340 אלף ש"ח בשנת 1999 לסכום של 2.5 מיליון ש"ח בשנת 2000 ולסכום של 2.3 מיליון ש"ח בשנת 2001.

באשר למקלטים לנשים מוכות, ועדת בן-שלום המליצה להוסיף לבסיס התקציב, כבר בשנת 2000, עוד סכום של 9.5 מיליון ש"ח (בערך, במחירים שוטפים). תקציב זה נועד להקמת מקלטים במגזר הערבי והחרדי ולהרחבת סל השירותים. מתוך זה אושרה בסופו של דבר תוספת של 4 מיליון ש"ח (בערך), לצורך הקמתם של שני מקלטים חדשים (בעת כתיבת מסמך זה, המקלט החרדי כבר פועל, ולמקלט הערבי הוצא מכרז) ולהוספת כוח אדם לשעות הלילה בכל המקלטים. תקציב המקלטים לשנת 2001 דומה לזה של 2000.

תקציב המקלטים לנשים מוכות ומרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית,

1996 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, אלפי ש"ח

מקורות: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד העבודה והרווחה, שנים שונות; תקציב המקלטים ומרכזי הסיוע לשנת 2001 נמסר על ידי משרד האוצר.

תקציבים לטיפול בילדים ונוער

משרד העבודה והרווחה מתקצב פעולות הקשורות לילדים ונוער הנמצאים במצבי סיכון באמצעות שלושה מאגפיו: (א) האגף לתעסוקת נשים - על ידי סבסוד שכר הלימוד של ילדי רווחה במעונות יום ובמשפחתונים; (ב) השירות לילד ולנוער - על ידי טיפול חוץ-ביתי וטיפול קהילתי; (ג) האגף לשירותי תיקון ונוער מנותק. להלן נדון בכל אחד מאלה בנפרד.

א. האגף לתעסוקת נשים - סבסוד ילדי רווחה במעונות יום ומשפחתונים

המחלקות לשירותים חברתיים מפנות ילדים למעונות יום ומשפחתונים משלושה טעמים:

(1) היותם מוכים; (2) אי-תפקוד של אחד ההורים עקב מחלת נפש, אלכוהוליזם, צריכת סמים, מחלות כרוניות, עיסוק בזנות, או פיגור שכלי; (3) מניעת הוצאת הילדים מהבית.

מנתוני משרד העבודה והרווחה עולה, כי בין השנים 1994 - 2000 שהו מדי שנה, במוצע, 14,000 (בערך) "ילדי רווחה" במעונות יום ומשפחתונים.

מאז 1994 עלתה ההקצאה להשמת "ילדי רווחה" במעונות יום ובמשפחתונים בשיעור של 120% לערך. הסיבה לכך היא הירידה, שחלה החל בשנת 1995 בשיעור ההשתתפות של הארגונים המפעילים את מעונות היום (נעמ"ת, ויצי"ו, אמונה ועוד): משיעור של 20% בשנת 1994 לשיעור של 5% בשנת 1995 (משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד העבודה והרווחה: 64). ממשרד העבודה והרווחה נמסר לנו, כי כיום נדרשת תוספת תקציבית לסבסודם של בערך 5,000 "ילדי רווחה" נוספים. להערכתנו מדובר בסכום בן 36 מיליון ש"ח.

הקצאות לסבסוד ילדי רווחה במעונות יום ובמשפחתונים, 1994 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

2001*	2000	1999	1998	1997	1996	1995	1994	
100.9	94.0	86.7	91.9	72.7	68.3	66.4	45.2	הקצאה
7.3%	8.4%	-5.6%	26.4%	6.4%	2.9%	47.0%		% שינוי

מקור: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד העבודה והרווחה, שנים שונות.

הערה: ההקצאה לשנת 2001 עדיין לא התפרסמה בספרי התקציב, הנתון נמסר על ידי פרנט משרד העבודה והרווחה, אוקטובר 2000.

ב. השירות לילד ולנוער

טיפול חוץ-ביתי

הטיפול באמצעות השירות החוץ-ביתי נועד להגן על ילדים הנמצאים במצבי סיכון, על ידי הוצאתם מהבית לפרק זמן קצר או ממושך. הטיפול נעשה באמצעות פנימיות בבעלות ציבורית ופרטית, מעונות משפחתיים, משפחות אומנה וקיבוצים. תקציב הטיפול במסגרות

חוץ-ביתיות יעמוד בשנת 2001 על 315.5 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים). במונחים ריאליים זהו סכום דומה לזה של שנת 2000.

כ- 10,000 ילדים הופנו בשנת 2000 על ידי משרד העבודה והרווחה לשהייה במוסדות (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד העבודה והרווחה*: 130). על פי הערכה של מנהל השירות לילד ולנוער במשרד העבודה והרווחה, מר מוטי וינטר, יש צורך בתקציב נוסף להשמת 500 עד 1,000 ילדים. העלות נאמדת בין 15 לבין 30 מיליון ש"ח.

הקצאות לטיפול חוץ ביתי, 1994 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995	1994	
303.2	296.6	269.8	270.9	263.1	304.3	298.9	270.6	הקצאה
2.2%	9.9%	ללא שינוי	3.0%	-13.6%	1.8%	10.4%		%שינוי

מקורות: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד העבודה והרווחה, שנים שונות; משרד האוצר, הצעת תקציב משרד העבודה והרווחה לשנת 2001.

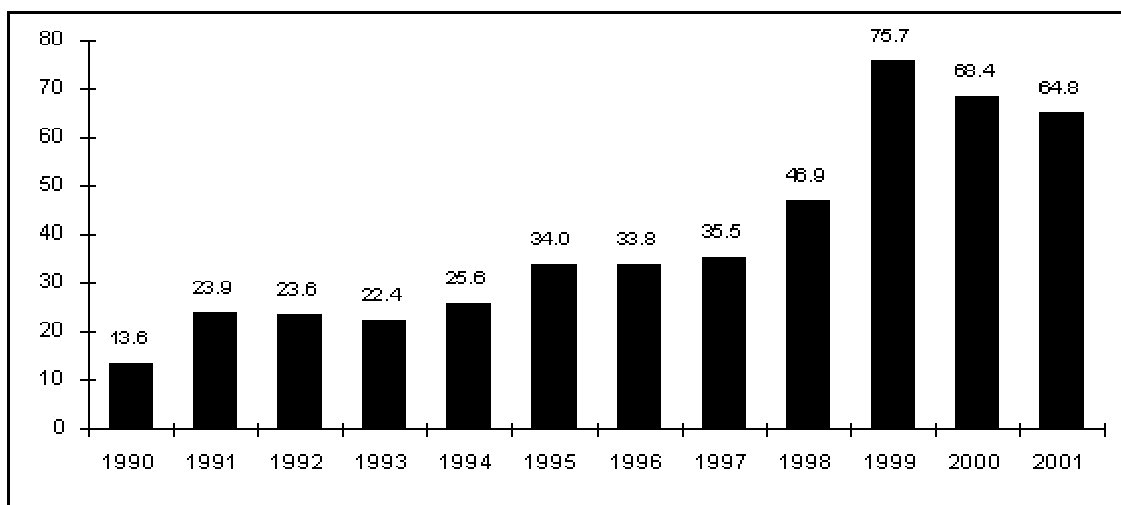
טיפול בקהילה

תקציב הטיפול בילדים בקהילה עלה באופן משמעותי לאורך העשור: מ- 13.6 מיליון ש"ח ב- 1990 ל- 64.8 מיליון ש"ח ב- 2001. במונחים ריאליים זוהי עלייה של פי 5 לערך. העלייה לאורך העשור שיקפה את המגמה לפיה יש לתגבר פתרונות קהילתיים כתחליף לפתרונות פנימייתיים. למרות העלייה הניכרת בתקציב, עדיין חסרים לשירות לילד ולנוער כ- 500 עובדים סוציאליים לטיפול בילדים בסיכון בקהילה (מוטי וינטר, אפריל 2000).

בשנת 2001 יעמוד התקציב לטיפול בילדים בקהילה על 67.5 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים). במונחים ריאליים זוהי ירידה של 5% לעומת תקציב 2000. זו השנה השנייה ברציפות שתקציב זה נשחק, מאז הגיע לרמתו הגבוהה ביותר בשנת 1999.

הקצאות לטיפול בקהילה, 1990 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

מקורות: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד העבודה והרווחה, שנים שונות; משרד האוצר, הצעת תקציב משרד העבודה והרווחה לשנת 2001.

ג. האגף לשירותי תיקון ונוער מנותק

האגף לשירותי תיקון ונוער מנותק מופקד, ביו היתר, על: (1) טיפול בנוער שעבר על החוק; (2) פיקוח על בני נוער הנמצאים בסכנת הידרדרות לעבריינות; (3) טיפול בנוער אשר נפל קורבן לפעילות עבריינית.

בין השנים 1996 ל- 2001 עלו התקציבים המיועדים לכך פי 1.5: מ- 66.2 מיליון ש"ח ל- 99.5 מיליון ש"ח (בהתאמה). למרות העלייה בתקציב בחמש השנים האחרונות, ההקצאה ברמתה הנוכחית לא עונה על כל הצרכים (פרופ' יוסי קטן, בתוך *הקצאות משאבים לשירותים חברתיים*, המרכז לחקר המדיניות החברתית בישראל: 116).

הקצאות לשירותי תיקון ונוער מנותק, 1996 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

2001*	2000	1999	1998	1997	1996	
99.5	94.1	86.6	81.9	71.5	66.2	הקצאה
6%	9%	6%	15%	8%		%שינוי

מקורות: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד העבודה והרווחה, שנים שונות; משרד האוצר, הצעת תקציב משרד העבודה והרווחה לשנת 2001.

הערות:

1. ההקצאה חושבה מתוך הסעיפים הבאים: 1121 - חוקרי נוער; 1123 - שירות מבחן לנוער; 1132 - השירות לשיקום נוער; 1134 - מפת"נים מוניציפליים; 1164 - שרות לטיפול בצעירים; 116542 - טיפול בנשים ונערות במצוקה בקהילה; 116545 - מקלט לנערות במגזר הערבי; 1166 - רשות חסות הנוער, טיפול חוץ ביתי; 1171 - רשות חסות הנוער, מעונות ממשלתיים.

2. ההקצאה לשנת 2001 אינה סופית. משרד האוצר לא פרסם עדיין את התקציב בסעיפים הבאים:
116540 - טיפול בנעדרות במצוקה (עולות); 116542 - טיפול בנשים ונעדרות במצוקה בקהילה; 116545 - מקלט לנעדרות במגזר הערבי.

"מהבטחת הכנסה להבטחת תעסוקה"

השנה החליטה הממשלה להנהיג בישראל תוכניות המיועדות לקצץ בתשלומי הבטחת הכנסה. האמצעי העיקרי לכך הוא התניית קבלת הגמלה בכניסה לשוק העבודה. התוכנית המרכזית המוצעת קיבלה השראה מתוכניות (הידועות בשם *workfare*) שהופעלו בארצות הברית ובכמה ארצות נוספות; המפורסמת שבהן היא "תוכנית ויסקונסין". בהצעת התקציב לשנת 2001 הוקצה לתוכנית זאת סכום של 100 מיליון ש"ח - 20 מיליון ש"ח כהוצאה וכן 80 מיליון ש"ח בהרשאה להתחייב (כל המספרים במחירים שוטפים). בעת כתיבת דו"ח זה התוכנית עדיין נדונה בוועדה בראשותו של יוסי תמיר.

החלטות הממשלה מאוגוסט 2000 הנוגעות למקבלי הבטחת הכנסה:

1. להפעיל תוכנית "להגברת יכולתם של מקבלי הבטחת הכנסה להשתלב בשוק העבודה". התוכנית מיועדת לאנשים המקבלים גמלת הבטחת הכנסה למעלה משלושה חודשים רצופים. משך התוכנית - שלושה חודשים. עלות התוכנית בשנת 2001: 40 מיליון ש"ח. *ספק אם יש ביכולתה של תוכנית של שלושה חודשים להעניק לרוב האנשים שנפלטו משוק העבודה מיומנויות שתאפשרנה להם להיקלט מחדש בעבודה. רוב הנפגעים שאינם עולים חדשים הם בעלי פחות מ-12 שנות לימוד וחלק מהם מבוגרים. כידוע, אין צמיחה של עבודות בלתי מיומנות, ואין דרישה לעובדים מבוגרים.*

2. בנוסף, בדעת הממשלה להפעיל תוכנית נוספת ("תוכנית ויסקונסין") האמורה לכלול "אחד או יותר מהמרכיבים הבאים: אבחון תעסוקתי, הכשרה להשלמת השכלת יסוד, הכשרה מקצועית בסיסית, הכשרה וייעוץ לחיפוש עבודה ולהתמדה בעבודה, עבודת מבחן זמנית, אימון בעבודה בקהילה או בתעסוקה מוגנת, שיקום מקצועי".

הרעיון לתת למקבלי הבטחת הכנסה כלים להשתלב בשוק העבודה הוא טוב מייסודו. עם זאת, לפי הניסיון שהצטבר בארצות הברית, שילוב מוצלח של מקבלי גמלאות-קיום בשוק העבודה מותנה בקיומו של שוק המשווע לעובדים, במתן הכשרה למקצועות הנדרשים בשוק ובהשקעה נרחבת במובטלים לשעבר - החל ממתן שירותים והנחות, דרך ליווי מקצועי וכלה

*בעזרה כספית. תוכניות *workfare* מוצלחות כרוכות בגידול בהוצאות ממשלתיות - לא בחיסכון.*

יש להימנע מצעדים העלולים לפגוע באנשים שכישוריהם יאפשרו להם להיכנס לשוק העבודה, אם בכלל, רק בדורגו הנמוכים ביותר. כמו כן, יש להימנע מדחיפה של אנשים לשוק העבודה אשר תגרום לדחיקה של אנשים אחרים החוצה. דומה כי יוזמי התוכנית מבקשים להגביר את הביקוש לעובדים על ידי הגדלת ההיצע של עובדים. במצב של מיתון בענפי הכלכלה "הישנים", דחיפתם של אלפי אנשים לשוק העבודה תיצור פער בין ציפיות לעבודה ובין מספר מקומות העבודה.

3. לשנות את החוקים, התקנות והנהלים הקשורים לפטורים והנחות בתחומי הדיוור, החינוך והארנונה, כדי שמקבלי גמלת הבטחת הכנסה יפסיקו לקבל את ההטבות שהם מקבלים כיום באופן אוטומטי. החל משנת 2001, יצטרכו מקבלי גמלת הבטחת הכנסה להיבחן במבחן הכנסה, על מנת לקבל הטבות נוספות, כאשר הגמלה תיחשב כהכנסה בדיוק כמו הכנסות אחרות.

החלטה זאת מכוונת בעיקר אל הקבוצה הגדולה ביותר של מקבלי הבטחת הכנסה, הלא היא האמהות חד-הוריות, המהוות 37% ממשקי הבית המקבלים גמלת הבטחת הכנסה בגיל העבודה. כיום זכאיות אמהות חד-הוריות שלהן ילדים מתחת לגיל שבע לגמלת הבטחת הכנסה ללא מבחן תעסוקה, וכן להטבות אחרות: קדימות בקבלת ילדיהן למעון, השתתפות בשכר דירה ממשרד השיכון והנחות במעון יום, בדמי בריאות ובארנונה. אם תאושר החלטת הממשלה, תבוטלנה הטבות אלה.

יש לזכור כי נשים חד-הוריות יכולות להצטרף לשוק העבודה רק אם יועמדו לרשותן מערכות תמיכה ושירותים. החלטת הממשלה לדחוף לשוק העבודה אמהות חד-הוריות שלהן ילדים מתחת לגיל 7 מגלה חוסר הערכה כלפי עבודת הטיפול של האמהות.

4. "ליישם תוכנית להכשרה והסבה מקצועית של כוח אדם למקצועות הנדרשים בענף ההיי-טק, ובכלל זה הסבה מקצועית של אקדמאים ושל מהנדסים עולים מובטלים או המצויים במצב של תת-תעסוקה". בשנים 2001 ו-2002, אמורה התוכנית לכשתקום, לשרת כ-4,000 אנשים.

החלטה זאת תעזור לעולים משכילים, וכן למעסיקים המשוועים לעובדים בתחום ההיי-טק. היא לא תעזור לרוב מקבלי הבטחת הכנסה הוותיקים, שהם בעלי השכלה נמוכה. 5. להגביר את התוכנית להשלמת השכלת יסוד לדורשי עבודה הזכאים לגמלת הבטחת הכנסה.

אין ספק שהרחבת התוכנית להשלמת השכלה תועיל לאנשים שלא מחזיקים בתעודת בגרות. התוכנית הקיימת מיועדת לאנשים - ובמיוחד לנשים - בעיירות פיתוח וביישובים ערביים, מקומות בהם שיעורי ההצלחה בבחינות הבגרות נמוכים.

ממצאים נבחרים ממחקרים על תוכניות **workfare** בעולם

* תוכניות ה- **workfare** נחשבות למוצלחות כי הן משיגות את מטרתן העיקרית: קיצוץ התקציב הממשלתי לגמלאות הבטחת הכנסה. בארצות הברית, למשל, ירד מספר מקבלי הגמלה בכמחצית. אולם ההצלחה היא לא תוצאה של יישום התוכניות אלא של החלטה מראש לצמצם את התקציב.

* הצלחתן של תוכניות **workfare** בהשמת מקבלי הבטחת הכנסה בשוק העבודה מרשימה

הרבה פחות: לפי הערכה של ארגון OECD, רק 5% עד 10% מהמשתתפים בתוכניות

workfare מועסקים בזכות התוכניות; האחרים היו מוצאים עבודה גם ללא הפעלת

התוכניות (OECD, *OECD Employment Outlook 2000*: 8).

* בניגוד לציפיות, תוכניות **workfare** אינן מצליחות לחלץ את רוב משתתפיהן ממעגל העוני.

* מקבלי הבטחת הכנסה הנקלטים בשוק העבודה, מצליחים בכך לעתים קרובות על חשבון עובדים בלתי מיומנים שכבר נמצאים שם. כניסת עובדים חדשים לדרגים הנמוכים של שוק העבודה דוחקת החוצה חלק מהנמצאים, או שהיא מביאה לירידת שכר ולהרעת תנאי העבודה.

* באירופה ובארצות הברית גוברת ההכרה בכך שאם רוצים להכניס מקבלי גמלת הבטחת הכנסה לשוק העבודה, חייבים ליצור עבורם משרות, אם באמצעות תמריצים למעסיקים ואם באמצעות פרויקטים ציבוריים של "שירות לקהילה", שיעסיקו אנשים בשכר מסובסד.

* באירופה ובארצות הברית גוברת ההכרה בכך שרבים ממקבלי הגמלאות יצטרכו לקבל, בנוסף על עבודה, גם השלמת הכנסה. בשנת 2000, ארצות הברית מוציאה על הטבות

למקבלי שכר נמוך סכום גדול מזה שהוציאה על קצבאות סעד לפני תוכניות **workfare**.

משרד הבינוי והשיכון

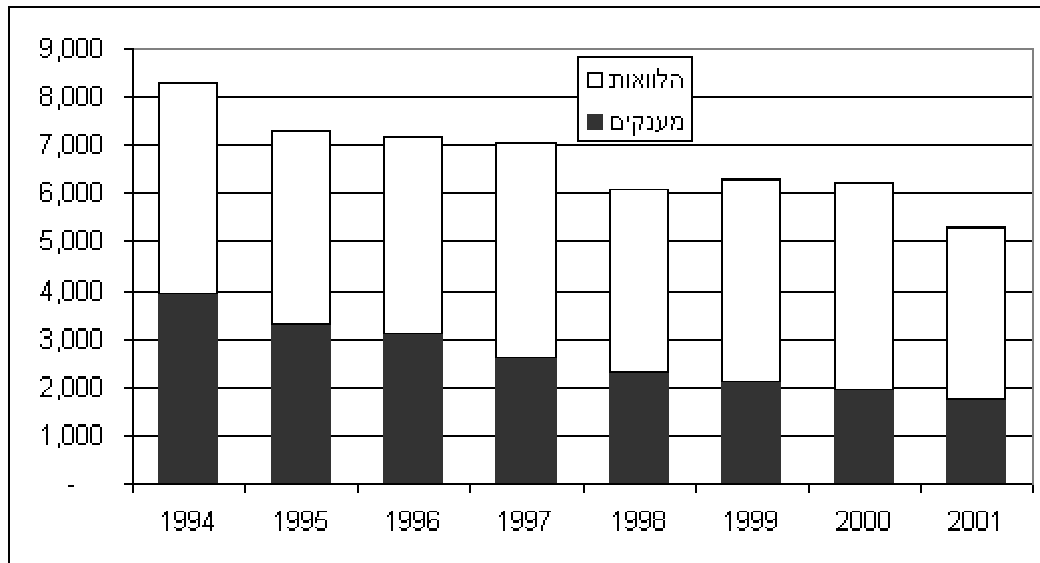
תקציב משרד הבינוי והשיכון לשנת 2001 מסתכם בסכום בן 10 מיליארד ש"ח (במחירים שוטפים, כולל הרשאה להתחייב בסעיפי פיתוח). סכום זה קטן בשיעור של 5%, במונחים ריאליים, מהסכום המקביל בשנת 2000. החלק העיקרי של תקציב זה מיועד לסיוע בדירור: משכנתאות ומענקי השתתפות בשכר דירה.

משכנתאות

הסיוע לרכישת דירה ניתן באמצעות הלוואות ומענקים לרוכשים, לפי אמות-המידה הבאות: מספר שנות הנישואין, מספר אחים ואחיות של בני הזוג, מספר הילדים ומיקום הדירה הנרכשת. כיוון שהסיוע ניתן לכל זכאי/ת המבקש/ת לממש את הזכאות, הסכומים המופיעים בהצעת התקציב משקפים למעשה את הערכת משרד הבינוי והשיכון לגבי היקף המימוש הצפוי בשנה הקרובה. תקציב הסיוע לשנת 2001 גדול בשיעור של 4% מאומדן ביצוע התקציב לשנת 2000 (משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת 2001 ודברי הסבר: משרד הבינוי והשיכון: 54), והוא עומד על 5.4 מיליארד ש"ח; מתוכם סכום בן 1.8 מיליארד למענקים וסכום בן 3.6 להלוואות (במחירים שוטפים).

תקציב הסיוע ברכישת דירה, 1994 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, במיליוני ש"ח

מקורות: משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבינוי והשיכון; הוראות התקציב: משרד הבינוי והשיכון, שנים שונות.

הערה: הנתון לשנת 2000 הינו אומדן.

הלוח לעיל מציג את השינויים בתקציב הסיוע לרכישת דירה בשנים 1994 עד 2001. כפי שניתן לראות, חלה ירידה בסך התקציבים לסיוע ברכישת דירור. הירידה משקפת את העובדה שרוב העולים החדשים כבר מימשו את זכאותם; אך ניתן לייחס אותה גם לשחיקה שחלה בערכן הריאלי של המשכנתאות הממשלתיות. למרות העדכון, שחל בגובה

המשכנתאות באוגוסט 1998, מוסיפה המשכנתא הממשלתית להוות חלק קטן והולך מסך האשראי שרוכשי דירות נוטלים לשם ביצוע הרכישה (דהיינו, משכנתא ממשלתית ועוד משכנתא מבנק מסחרי). בשנת 1994 היוו המשכנתאות הממשלתיות 38% מסך האשראי שניתן לרכישת דירה. בשנת 1999, משקלה של המשכנתא הממשלתית ירד לשיעור של 26% (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבינוי והשיכון: 81*).

בעבר, המשכנתאות הממשלתיות ניתנו בריבית נמוכה מריבית השוק, והן כיסו אחוז גדול, יחסית, ממחיר הדירה. בשנים האחרונות, הצטמצם הסיוע הממשלתי לרכישת דירה: סך האשראי הממשלתי, בהשוואה לאשראי הבנקאי, מצוי בירידה; ערך המשכנתא הממשלתית, בהשוואה למחיר הדירה, יורד גם הוא. כתוצאה מכך, כדאיות המשכנתא הממשלתית יורדות, ומספר משקי הבית המממשים את זכאותם למשכנתא ממשלתית יורד. במלים אחרות: הממשלה נסוגה בהדרגה מתפקידה כמסייעת ברכישת דירה.

אמנם אין שום הכרח, שדווקא הממשלה היא זאת שתספק את הסיוע לרכישת דירה; יש ארצות שבהן עושים זאת בנקים מסחריים. אלא שבישראל, שוק המשכנתאות עדיין לא מפותח דיו כדי שימלא את התפקיד שעד כה מולא על ידי הממשלה.

התוצאה בינתיים: רוכשי דירות מן המעמד הבינוני נושאים בנטל של חובות כבדים לבנקים; ואילו במעמד הנמוך, זוגות המבקשים לרכוש דירה מתקשים לעשות זאת.

עדות לקושי שיש ברכישת דירה בעזרת משכנתא ממשלתית בלבד: תוכנית "10 פלוס" מיועדת למשכנתא מוגדלת לזכאים בעלי הנתונים הבאים: ותק זכאות של 10 שנים או יותר; שני ילדים או יותר; הכנסה (ברוטו) שהיא פחות מאשר 80% מההכנסה הממוצעת במשק לפי המדד של הביטוח הלאומי (5,078 ש"ח בשנת 2000); ועומדים במבחן תעסוקה (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת 2001 ודברי הסבר: משרד הבינוי והשיכון: 91*). התוכנית אומצה בשנת 1998 כחלק מהמלצות ועדת גדיש, והיא מופעלת באמצעות תקציב מיוחד מאז 1999. בשנת 1999, רק 5% מתקציב התוכנית נוצל על-ידי זכאים, ובשנת 2000 - רק 34%, לפי האומדן (1999): משרד האוצר, *דין וחשבון כספי ליום 31 בדצמבר 1999*; 2000: האומדן חושב מההקצאה ל-2001, כאשר ההנחה היא, שהקצאה זאת מהווה אומדן הביצוע לשנת 2000 ועוד 4%.

משרד הבינוי והשיכון מושיט סיוע נוסף לרוכשים דירה באזורי עדיפות לאומית. הסיוע ניתן בחלקו כהלוואה ובחלקו כמענק. סכומי הסיוע הנוסף נעים בין 80,000 ש"ח באזורי עדיפות לאומית א' ל-30,000 ש"ח עד 60,000 ש"ח באזורי עדיפות ב'. תקציב הסיוע הנוסף לרכישת דירה באזורי עדיפות לאומית יעמוד בשנת 2001 על 907 מיליון ש"ח (במחירים שוטפים) - סכום דומה לזה שהוקצב בשנה שעברה. יצוין, כי הרוכשים דירה באזורי עדיפות לאומית נהנים בנוסף על כך גם ממענקי פיתוח.

מרכז אדוה, המליץ לממשלה לבטל את המדיניות הקיימת, לפיה אזורי עדיפות לאומית נקבעים בהתאם לנטיות הפוליטיות של המפלגה השלטת, ולאמץ במקומה מדיניות של העדפה לאומית על בסיס הפרופיל החברתי-כלכלי של היישובים. אם תאומץ המלצה זו, יוכל תקציב הסיוע של משרד הבינוי והשיכון המיועד לאזורי עדיפות לאומית לשמש כלי יעיל להגברת השוויון בתנאי דיור בחברה הישראלית.

סיוע בשכר דירה

ישראלים, שאינם מסוגלים לעמוד בהוצאות הכרוכות ברכישת דירה, או כאלה שטרם הספיקו לחסוך מספיק כסף כדי לרכוש דירה - עולים חדשים בעיקר - יכולים לבקש מהממשלה עזרה בתשלום שכר דירה. בערך 80% ממקבלי מענקי השתתפות בשכר דירה הם עולים חדשים; עם השאר נמנים, בין היתר, מקבלי גמלאות קיום ונשים חד-הוריות.

סכומי הסיוע נמוכים יחסית לגובה שכר הדירה: בין 100 לבין 1,170 ש"ח לחודש.

זרם העלייה של העשור האחרון הגדיל את מספר מקבלי מענקי השתתפות בשכר דירה; בשנת 1989 היו 23,000 משקי בית ובשנת 1999 היו 170,000 משקי בית. סיבות נוספות

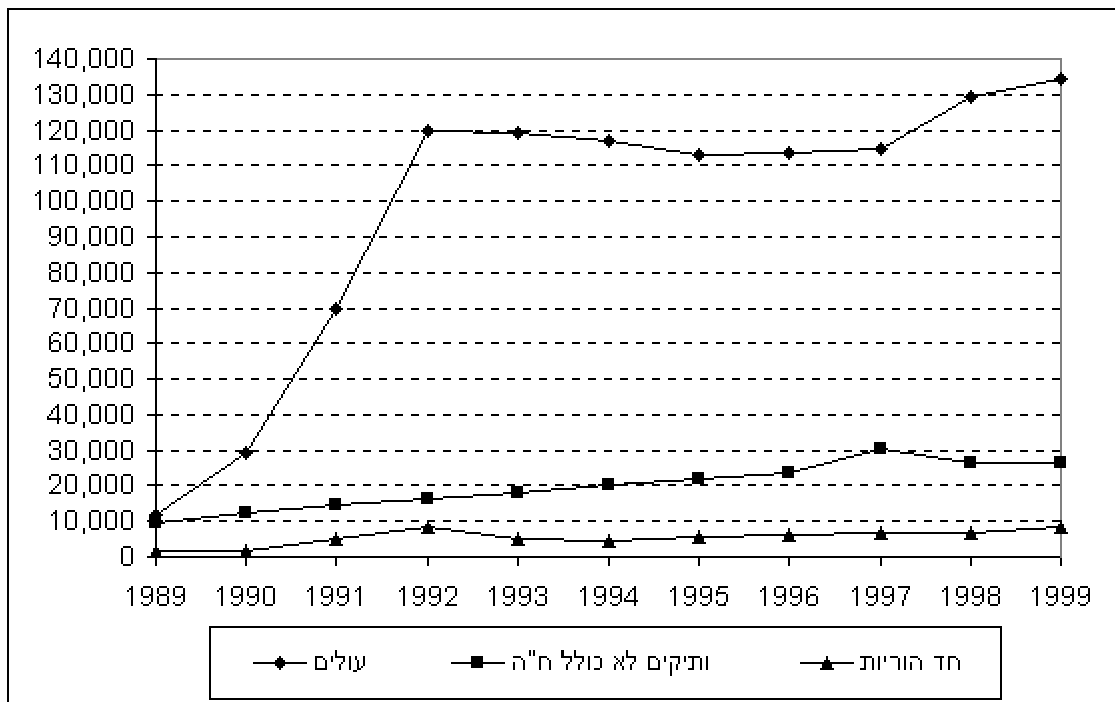
לגידול, מלבד זרם העלייה, היו ההטבות שהוענקו במסגרת חוק משפחות חד-הוריות, וכן המצב הכלכלי: פליטתם של אנשים רבים אל מחוץ לשוק העבודה הגדילה את מספר האנשים התלויים בקצבאות קיום של הביטוח הלאומי, והזכאים עקב כך לסיוע בשכר דירה.

תקציב הסיוע בשכר דירה לשנת 2001 עומד על 1.3 מיליארד ש"ח (במחירים שוטפים). סכום זה דומה, במונחים ריאליים, לתקציב המקורי לשנת 2000. אלא שבעקבות התביעות הרבות, התקציב האפקטיבי למענקי השתתפות בשכר דירה לשנת 2000 יהיה גבוה בסכום בן 120 עד 150 מיליון ש"ח מהתקציב המקורי (משרד הבינוי והשיכון, אגף איכלוס).

משפחות המקבלות מענקי השתתפות בשכר דירה:

עולים חדשים, ותיקים (לא כולל משפחות חד הוריות) ומשפחות חד הוריות (ותיקות),

1998 עד 1999

מקורות: משרד הבינוי והשיכון, *מידע חודשי*, אפריל 1999, יולי 2000 ומידע שנמסר למרכז אדוה מאגף האכלוס של משרד הבינוי והשיכון.

כפי שניתן לראות בתרשים, עיקר הגידול שחל בתחילת העשור במספר מקבלי מענקי השתתפות בשכר דירה נבע מהזכאות שניתנה לעולים חדשים. בשנת 1997 החל גידול נוסף במספר העולים המקבלים מענקים. קבוצה נוספת הנהנית מסיוע בשכר דירה היא משפחות חד-הוריות: בשנת 1992 נחקק חוק משפחות חד-הוריות, שהעניק למשפחות אלה זכאות למענקי השתתפות בשכר דירה לתקופה של 3 שנים, ללא מבחן הכנסות. לאחר עלייה בשנת 1992 במספר המשפחות החד-הוריות המקבלות מענקים, חלה ירידה קלה בשנת 1993 ובשנת 1994, ולאחריה שוב עלייה הדרגתית. לגבי זוגות ותיקים, מאז 1989 ועד 1997 נרשמה עלייה רצופה במספר מקבלי מענקי השתתפות בשכר דירה; לאחר מכן נרשמה ירידה קלה.

הממשלה חותרת לעצור את הגידול במספר משקי הבית המקבלים מענקי השתתפות בשכר דירה. חוק התקציב לשנת 2001 כולל שינויים בזכאות למענק השתתפות בשכר דירה, שכוונתם להקטין את מספר הזכאים:

(1) סף הזכאות יעלה מרמה של 1,400 לרמה של 1,530 נקודות, על מנת להשוות אותו לסף שהיה בתוקף לפני שנת 2000; השינוי לא יחול על משפחות חד-הוריות.

(2) כל משק-בית המבקש השתתפות בשכר דירה יידרש לעמוד במבחן הכנסות; השינוי לא יחול על עולים חדשים בעלי ותק של פחות משש שנים בארץ. שינוי זה רלוונטי למשפחות חד-הוריות ותיקות, אשר קודם לכן היו זכאיות להשתתפות בשכר דירה למשך 3 שנים, ללא מבחן הכנסות. עתה, אם חד-הורית + ילד/ה תהיה זכאית למענק השתתפות בשכר דירה רק אם הכנסותיה נמוכות מ 4,800 ש"ח; אם חד-הורית + 2 ילדים או יותר - רק אם הכנסותיה נמוכות מסכום בן 5,490 ש"ח. השינוי רלוונטי גם לזוגות ותיקים, שקודם לכן היו זכאים למענק על פי ניקוד. עבור זוגות ללא ילדים עם מפרנס ראשי עד גיל 46, תקרת ההכנסה לקבלת מענק בשכר דירה היא 3,729 ש"ח (מעל גיל 46 - סכום בן 4,324 ש"ח); עבור זוג ועוד ילד, 4,205 ש"ח (מעל גיל 46 - סכום בן 4,800 ש"ח); עבור זוג ועוד שני ילדים או יותר, 4,895 ש"ח (מעל גיל 46 - סכום בן 5,495 ש"ח) (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001: משרד הבינוי והשיכון*: 98; פרטים שנמסרו על-ידי המוסד לביטוח לאומי ואגף האכלוס של משרד הבינוי והשיכון).

(3) בחישוב ההכנסות של מבקש/ת המענק, תילקחנה בחשבון כל גמלאות הביטוח הלאומי, פרט לקצבת ילדים וניידות. קודם לכן, קצבאות הביטוח הלאומי לא נלקחו בחשבון.

תקציבים ייעודיים לאזרחים ערבים

כפי שדיווחנו בעבר, מי שלא שירת בצבא זכאי רק לשיעור של 62.5% מהסיוע הניתן לבני זוג ששירתו שירות מלא (שלמה סבירסקי וירון יחזקאל, *תקציב המדינה לשנת 2000 והאזרחים הערבים בישראל*, 1999: 6). קריטריון זה יוצר למעשה שני מסלולים שונים של משכנתאות, האחד ליהודים והשני לערבים, שכן הרוב המכריע של הערבים אינו משרת בצה"ל. יתרה מזאת, בקרב הקבוצות שכן משרתות בצה"ל - דרוזים, בדואים ומיעוט קטן של מוסלמים - רק הגברים משרתים, ולכן הזוגות הרוכשים דירה זכאים רק למחצית מן התוספת שמקבלים זוגות יהודיים שבהם גם האישה וגם האיש שבהם שירתו בצבא.

לאור המצב הזה, אין זה מפתיע שמשפחות ערביות מממשות את הזכות למשכנתא ממשלתית בהיקף נמוך ממשקלן באוכלוסייה: בשנת 1998, משפחות ערביות, המהוות 13.5% מכלל משקי הבית בישראל, היוו רק 8% מכלל המממשים את זכאותן (שם).

בנוסף על כך, בעוד שרוב המשפחות היהודיות המממשות את זכאותן למשכנתא עושות זאת בתוך שנתיים מיום הנישואים, משפחות ערביות עושות זאת רק לאחר שנות נישואין רבות יותר - 30% עושות זאת בין 5 לבין 10 שנים אחרי הנישואין, ואילו 31% נוספות עושות זאת לאחר 10 שנות נישואין או יותר (שם: 7).

נתונים אלה מצביעים על הצורך הדחוף בגיבוש תוכנית מיוחדת לסיוע ברכישת דירה לזוגות צעירים ערביים. תוכנית זאת צריכה לכלול, כנקודת מוצא, השוואה של גובה המשכנתא גם למי שלא שירתו בצבא. למרבה הפלא, *התוכנית הרב-שנתית לפיתוח יישובי המגזר הערבי*, עליה הכריזה הממשלה בעקבות ההפגנות ביישובים הערביים בחודש אוקטובר, אינה כוללת הצעה שכזאת.

משרד הבינוי והשיכון מקצה תקציב מיוחד לבניית מוסדות ציבור, שיקום שכונות ופיתוח תשתיות במגזרים הערבי, הבדואי, הדרוזי והצ'רקסי. בשנת 2001, יעמוד תקציב זה על 29.6 מיליון ש"ח (הוצאה רגילה, במחירים שוטפים), סכום דומה לזה שהוקצה בשנה שעברה. התקציב כולל גם 134 מיליון ש"ח בהרשאה להתחייב - עלייה של 21% לעומת שנת 2000, הבאה בעקבות ירידה בשיעור של 23% בערך.

לפי ספר התקציב, הוקצו במהלך שנת 2000 בערך 3.3 מיליון ש"ח להשלמה ובנייה של מוסדות ציבור ביישובים הבדואים בנגב. היקף הפעילות בשנת 2001 אמור להיות דומה (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת 2001 ודברי הסבר, משרד הבינוי והשיכון*: 109).

התוכנית הרב-שנתית לפיתוח יישובי המגזר הערבי (ממשלת ישראל, החלטה מ' 2467, 22.10.2000) מבשרת על סכום של 73 מיליון ש"ח לפיתוח מוסדות ציבור ושכונות חדשות. סכום זה לא רשום בהצעת התקציב לשנת 2001.

הדיוור הציבורי

בערך 110,000 משפחות מתגוררות בדירות השייכות למדינה.

בשנת 1998, נחקקו שני חוקים שמטרתם להיטיב עם דיירי הדיוור הציבורי: *חוק זכויות הדייר בדיוור הציבורי* ו*חוק הדיוור הציבורי (רכישה)*.

חוק זכויות הדייר בדיוור הציבורי חייב, בין השאר, את המדינה להחזיק את הדירה במצב תקין על חשבונה, כמו כל בעל בית. זאת, כדי למנוע מצב שבו מצבן של דירות התדרדר כיוון שלדייריהן לא הייתה יכולת כספית לתחזקן. יצוין כי רבות מן הדירות מנוהלות כיום על-ידי חברות פרטיות, שאינן חשות מחוייבות ציבורית כלשהי כלפי הדיירים. בעקבות החוק, הצעת התקציב לשנת 2001 כוללת, לראשונה, סכום של 19 מיליון ש"ח (בהרשאה להתחייב) למימון שיפוץ ואחזקה של דירות ציבוריות שבהן מתגוררים אנשים (משרד האוצר, *הצעת תקציב המדינה לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד הבינוי והשיכון: 110 ומידע שנמסר על ידי רפונט משרד השיכון במשרד האוצר*). לאחרונה אף אישר משרד הבינוי והשיכון מפרט שמאפשר ליישם את החוק, דהיינו, מציין מהן הפעולות המתחייבות מן החוק.

ואולם, עוד לא יבשה הדיו על מסמך המפרט, וכבר באה הצעת חוק ההסדרים לשנת 2001 ומבקשת לחייב את דיירי הדירות הציבוריות לשלם חלק מהוצאות התיקונים מכיסם. במלים אחרות, החוק מטיל את חובת המימון על המדינה, אך הממשלה שבה ומטילה חלק ממנו על הדיירים.

החוק השני, *חוק הדיוור הציבורי (רכישה)*, העניק לדיירי הדיוור הציבורי זכות לרכוש את הדירות בהן הם מתגוררים בהנחה גדולה. ושוב, טרם יבש הדיו על נוסח החוק, וכבר החליטה הממשלה שלא למלא אחריו. הצעת חוק ההסדרים לשנת 2001 כוללת דחייה של תחילת חוק הדיוור הציבורי (זכויות רכישה) מתאריך 1 בינואר 2001 עד לתאריך 1 בינואר 2002 (סעיף 75 בהצעת חוק ההסדרים). הדחייה באה כדי לאפשר לממשלה להציע חוק חדש, שיבטל למעשה את החוק שהתקבל בכנסת לאחר התארגנות דמוקרטית רחבה, והיווה הישג חברתי ראוי לציון. החוק שהממשלה מעוניינת להעביר משנה את המצב לרעה בהשוואה לחוק שנתקבל.

הממשלה הנוכחית, שבפומבי התפארה בחוק שהתקבל בכנסת, חותרת בפועל, ממש כקודמתה, להתחמק ממימושו, ובכך עושה פלסטר ממעמד הכנסת כמחוקק. יוצא, איפוא, שהרשות המחוקקת דנה ואישרה, והרשות המבצעת באה ומבטלת.

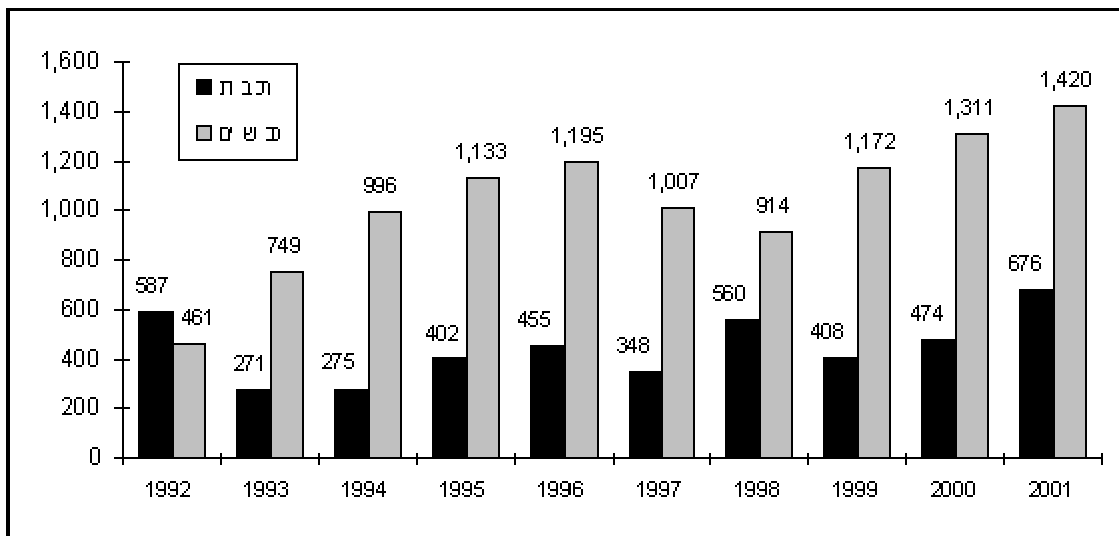
תשתיות תחבורה בין-עירוניות

התקציב לפיתוח תשתיות תחבורה בין-עירונית (כבישים ורכבות) יעמוד בשנת 2001 על סכום בן 2.263 מיליארד ש"ח (במחירים שוטפים). התקציב לשנת 2001 משקף גידול בשיעור של 17% בהשוואה לשנת 2000, והוא ממשיך את מגמת הגידול בתקציב שהחלה בשנת 1999. זהו גל הגידול השני שנרשם בעשר השנים האחרונות: הגידול הבולט הקודם היה בין שנת 1992 לבין שנת 1995 (קפיצה של פי 2.5). רוב התקציב לפיתוח תחבורה הבין-עירונית מיועד להשלמה ולקידום של פרויקטים שהקמתם החלה בתקופה שבין שנת 1995 לבין שנת 1999.

תקציב זה מכיל שני מרכיבים עיקריים: תקציב לפיתוח כבישים, שיעמוד על סכום בן 1.496 מיליארד ש"ח, ותקציב לפיתוח רכבות, שיעמוד על סכום בן 767 מיליון ש"ח. התרשים שלהלן מציג את מגמות תקציב פיתוח התחבורה, תוך חלוקה בין כבישים לרכבות. ניתן לראות כי ברוב העשור האחרון, ההשקעה ברכבות עמדה על שיעור של 28% עד 38% מן ההשקעה בכבישים בין-עירוניים. שני יוצאים מן הכלל היו שנת 1992, שבה הושקעו סכומים גדולים ברכישה של קרונות וציוד נלווה, ושנת 1998, שבה חלה ירידה בהשקעות בכבישים אל מול עלייה בהשקעה ברכבות. בשנת 2001 יעלה משקל ההשקעה ברכבות לשיעור של 48% מן ההשקעה בכבישים; זאת, עקב השקעה גבוהה ברכישת ציוד נייד רכבתי.

תקציב פיתוח כבישים בין-עירוניים מול תקציב פיתוח רכבות, 1992 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

לפי מדד מחירי תשומות סלילה, תקציבי 2000-2001 מתואמים לפי תחזית האוצר למדד תשומות בנייה.

מקורות: 1992 עד 1996: משרד האוצר, *הולאות תקציב משרד הבינוי והשיכון*; 1997 עד 1999: משרד האוצר, *הולאות תקציב משרד התשתיות*; 1992 עד 1999: רכבת ישראל, אגף הכספים; 2000: משרד האוצר, *הולאות תקציב משרד התחבורה*; 2001: משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר, משרד התחבורה*.

בארצות רבות במערב מעניקות הממשלות מזה זמן העדפה לפיתוח רכבות על פני פיתוח כבישים, הן מטעמי יעילות, הן מטעמי חסכון במשאבים ובקרקע, והן מטעמי שמירה על איכות הסביבה.

בישראל, ממשיכות הממשלות לדגול במדיניות הישנה, של פיתוח כבישים והאדרת הנסיעה במכונית פרטית ו/או באוטובוס. ההשקעה ברכבות החלה לגדול רק בשנה-שנתיים האחרונות, אך מדובר בגידול, שאין בו כדי לשנות באופן משמעותי את סדרי העדיפויות.

הפרוייקט הממלכתי הגדול ביותר בתחום התחבורה הוא כביש חוצה ישראל (כביש 6); הממשלה כלל אינה מתכננת הקמת שדרה לאומית של תחבורה מסילתית.

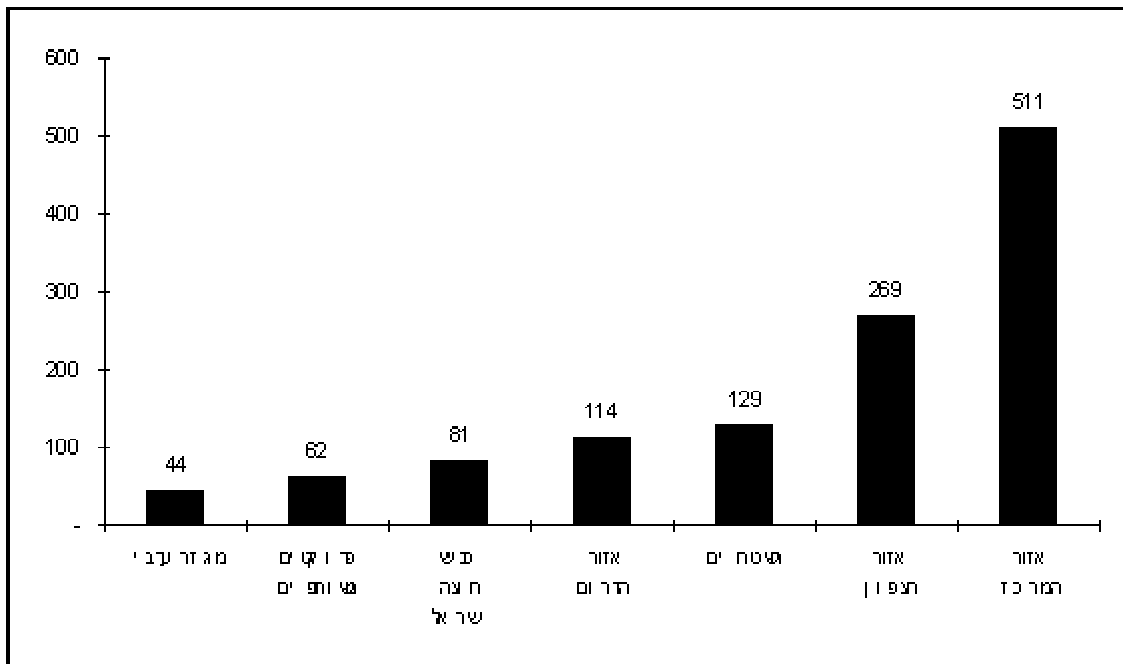
יש לציין, כי בשנת 1999 חל גידול בשיעור של 38% במספר הנוסעים ברכבות בהשוואה לשנת 1998, ולפי ההערכה תהיה בשנת 2000 עליה נוספת בשיעור של 46% בערך. עלייה בשיעור של 8% נרשמה בשנת 1999 גם בהסעת מטענים (משרד האוצר, *הצעת תקציב לשנת 2001 ודברי הסבר, משרד התחבורה: 82-83*). הנתונים מעידים על פוטנציאל הגידול של הרכבות, שלהן יתרונות רבים על אמצעי תחבורה ציבוריים חלופיים.

כבישים בין-עירוניים בשנת 2001: התפלגות אזורית ומגזרית

התרשים שלהלן מציג את החלוקה הפנימית של תקציב מע"צ לפיתוח כבישים בין-עירוניים בשנת 2001. התרשים מעלה, כי ההקצאה הגבוהה ביותר מוקדשת לאזור המרכז. הסכום השני בגודלו מוקדש לאזור הצפון והסכום השלישי בגודלו מוקדש לפיתוח כבישים בשטחים.

תקציב מע"צ לפיתוח כבישים בין-עירוניים בשנת 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

לפי מדד מחירי תשומות בטלילה. תקציבי 2000 עד 2001 מתואמים לפי תחזית האוצר למדד תשומות בנייה.

מקור: משרד האוצר, *הצעת תקציב משרד התחבורה לשנת 2001*.

הערה: הנתונים בתרשים אינם כוללים את תקציבי תכנון וקידום זמינות ורזרבות.

בעוד שמחוזות המרכז והצפון נהנים מתקציבי פיתוח כבישים גדולים וגדלים, מחוז הדרום והמגזר הערבי מקבלים הקצאות נמוכות, ובמקרה של המגזר הערבי, ההקצאה נמצאת במגמת צמצום. ההקצאות הנמוכות למחוזות אלה בולטות במיוחד על רקע ההקצאה הגדולה לפיתוח כבישים בשטחים.

להלן נעמוד בקצרה על כל אחד משלושת המחוזות/מגזרים האלה.

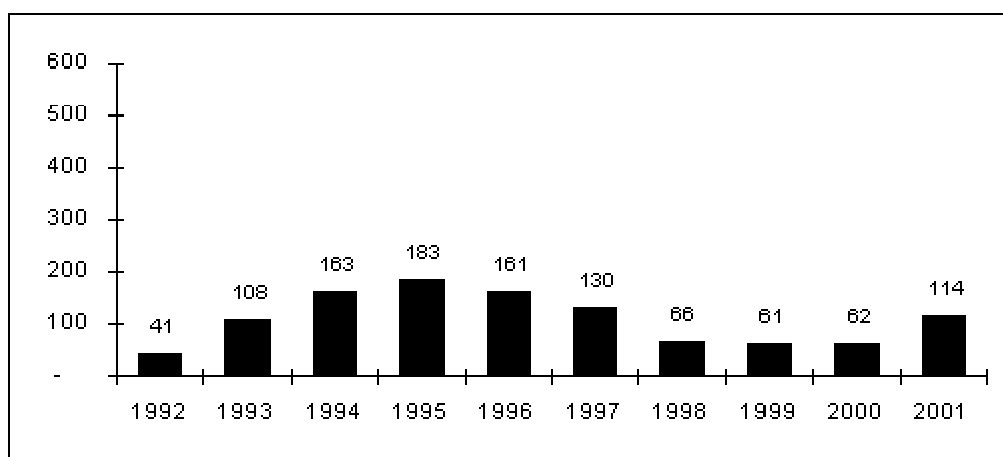
אזור הדרום

בשנים 1996 עד 2000 נרשמה ירידה משמעותית בהקצאות לפיתוח כבישים במחוז הדרום. תקציבי הפיתוח בשנת 1999 ובשנת 2000 סימנו ירידה של כשני-שלישים בהשוואה לשנת 1995.

ההקצאה לשנת 2001 מסמנת עלייה בשיעור של 83% בהשוואה לשנת 2000. עם זאת, מדובר בסכום הנמוך בשיעור של 40% מזה של 1995. יש לציין כי באזור הדרום, הסובל מאבטלה גבוהה, להשקעה בתשתית התחבורה נודעת חשיבות מיוחדת.

תקציב מע"צ לפיתוח כבישים בין-עירוניים באזור הדרום, 1992 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

לפי מדד מחירי תשומות בסלילה. תקציבי 2000-2001 מתואמים לפי תחזית האוצר למדד תשומות בנייה.

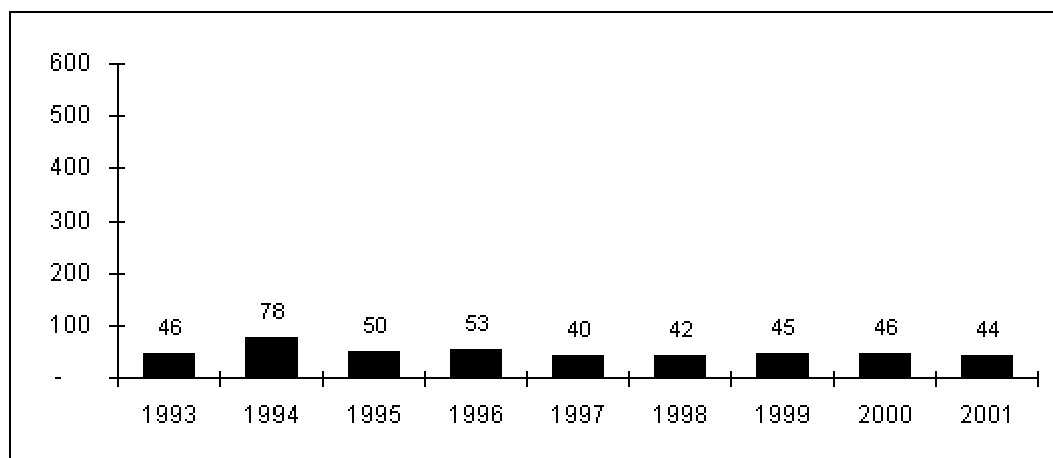
מקורות: 1992 עד 1996 : משרד האוצר, הולאות תקציב משרד הבינוי והשיכון; 1997 עד 1999: משרד האוצר, הולאות תקציב משרד התשתיות; 2000: משרד האוצר, הולאות תקציב משרד התחבורה; 2001 : משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר: משרד התחבורה.

המגזר הערבי

במגזר הערבי, ההקצאות לפיתוח כבישים שונות גם הן מאלה של שאר האזורים. התרשים שלהלן מעלה, שהמגזר הערבי נהנה מגידול משמעותי חד-פעמי בין שנת 1993 לבין שנת 1994 - מסכום בן 45.7 מיליון ש"ח לסכום בן 77.8 מיליון ש"ח. בשנים שלאחר מכן חזר התקציב לרמתו המקורית. התקציב בשנת 2001 אינו מבשר על שינוי מגמה.

תקציב מע"צ לפיתוח כבישים בין-עירוניים במגזר הערבי, 1993 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

לפי מדד מחירי תשומות בטלילה. תקציבי השנים 2000 עד 2001 מתואמים לפי תחזית האוצר למדד תשומות בניה.

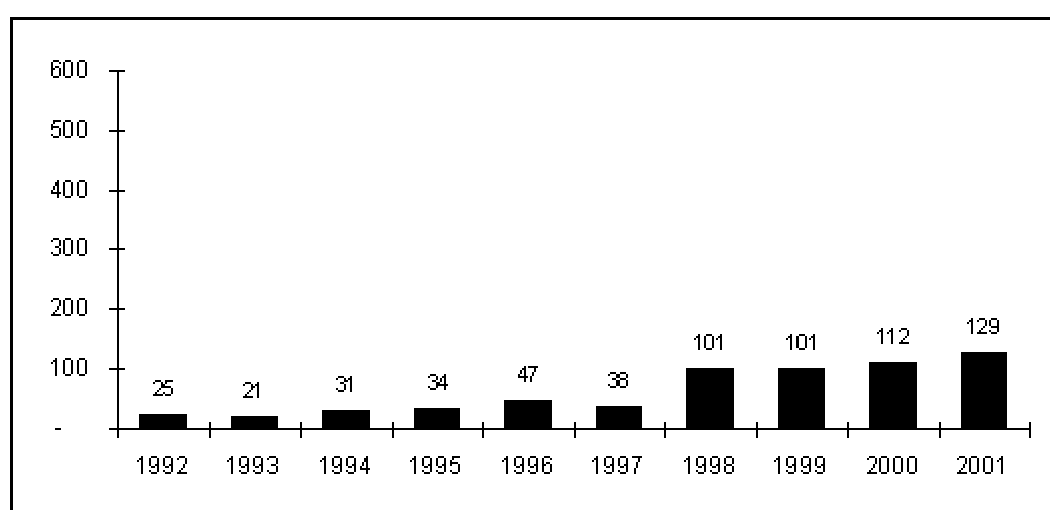
מקורות: 1993 עד 1996: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד הבינוי והשיכון; 1997 עד 1999: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד התשתיות; 2000: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד התחבורה; 2001: משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר, משרד התחבורה.

שטחים

בין שנת 1992 לבין שנת 1997 עלה תקציב פיתוח הכבישים בשטחים בשיעור של 55% בערך. בשנת 1998 חלה קפיצת מדרגה בשיעור של 164% בערך. תקציב ההשקעה בשטחים המשיך לגדול - בשנת 2000 נרשמה עלייה של 11% ובשנת 2001 - בשיעור של 15% נוספים.

תקציב מע"צ לפיתוח כבישים בין-עירוניים בשטחים, 1992 עד 2001

במחירים קבועים לשנת 1999, מיליוני ש"ח

לפי מדד מחירי תשומות בטלילה. תקציבי שנת 2000 ושנת 2001 מתואמים לפי תחזית האוצר למדד תשומות בניה.

מקורות: 1992 עד 1996 : משרד האוצר, הוראות תקציב משרד הבינוי והשיכון; 1997 עד 1999: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד התשתיות; 2000: משרד האוצר, הוראות תקציב משרד התחבורה; 2001: משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר, משרד התחבורה.

הסיבה לגידול החד בשנת 1998 היא סדרת פרויקטים חדשים, שהתחילו ברובם בשנת 1997 ואשר מופיעים בספרי התקציב בשנים שלאחר מכן. יש לציין שהגידול בשנת 2000 ובשנת 2001 אינו נובע מהתחלתם של פרויקטים חדשים, אלא מהגדלת התקציב המיועד לסיום פרויקטים שהוחל בהם קודם לכן (פרט לכביש הטבעת המזרחית).

מגמות הגידול בתקציבי מע"צ לפיתוח כבישים בשנים 1992 עד 2001

בין שנת 1992 לבין שנת 2001, שיעור הגידול הגבוה ביותר בהקצאות לפיתוח כבישים נרשם בשטחים. מחוזות הצפון והמרכז ידעו גם הם שיעורי גידול נאים. אזור הדרום מתקרב אליהם כיום רק כתוצאה מהגידול המוצע לשנת 2001. בתחתית הסולם נמצא המגזר הערבי, שבו כמעט ולא חל שינוי במהלך העשור האחרון.

שיעורי הגידול בתקציבי מע"צ, לפיתוח כבישים

לפי אזורים

1992 עד 2001

אזור/מגזר	שיעור הגידול
שטחים	423%
צפון	208%
מרכז	189%
דרום	177%
מגזר ערבי	4%-

הערה: שיעור הגידול במגזר הערבי מתייחס לשנת 1993 ולשנת 2001.

מקורות: 1992 עד 1993 : משרד האוצר, הוראות תקציב משרד הבינוי והשיכון; 2001: משרד האוצר, הצעת תקציב לשנת הכספים 2001 ודברי הסבר, משרד התחבורה.

כביש חוצה ישראל

פרויקט פיתוח התחבורה הגדול ביותר בישראל הוא כביש חוצה ישראל: עלותו נאמדת בסכום בן 4.5 מיליארד ש"ח. משרד האוצר מתהדר בכך שהכביש אינו ממומן על ידי קופת המדינה, אלא על ידי המגזר הפרטי בשיטת B.O.T. בהקשר זה יש לציין שלוש נקודות:

דבר ראשון, הממשלה, בהתאם להתחייבויות שנטלה על עצמה כלפי בעלי הזיכיון, תממן את רכישת הבעלות על הקרקעות הנדרשות לסלילת הכביש, כמו גם את פינוי התשתיות

הקיימות ואת הקמתם של שני מחלפים לאורך תוואי הכביש. מאז התחלת הפרוייקט, מסתכמות עלויות הממשלה למטרות אלה בסכום בן 787 מיליון ש"ח (במחירי 1999, כולל הצעת התקציב לשנת 2001). כדי להמחיש את גודל הסכום, די לציין כי סכום זה גבוה מסך הסכום שהושקע בפיתוח כבישים באזור הדרום בשנים 1995 עד 2001.

דבר שני, בעלי הזיכיון לכביש חוצה ישראל אמורים לכסות את השקעותיהם באמצעות גביית דמי אגרה. הממשלה, מצידה, הסכימה לערוב לכך, שבעלי הזיכיון אכן יקבלו את הסכום המוסכם מגביית האגרה. במלים אחרות, אם דמי האגרה לא יגיעו לסכום המוסכם, הממשלה תממן את היתרה מקופת המדינה. מכאן שקופת המדינה נושאת בפועל בחלק שאת גודלו קשה עדיין להעריך - של מימון כביש חוצה ישראל.

דבר שלישי, באוגוסט 2000 החליטה הממשלה לפעול להקמת קטע 18 בכביש חוצה ישראל, מעירון לואדי מילק (גופים רבים מתנגדים בחריפות לסלילת קטע זה). לשם כך מונה צוות בין-משרדי שימליץ האם להוסיף את קטע 18 לחוזה הזיכיון של זכיון כביש חוצה ישראל או לפרסם מכרז חדש להקמתו והפעלתו. ההמלצה צפויה להתקבל במרץ 2001. מסיבה זו לא ניתן לדעת מהו היקף ההוצאה התקציבית הצפויה על קטע כביש זה.

סובסידיה ממשלתית לתחבורה הציבורית

הממשלה משפיעה על רמת התחבורה הציבורית ועל מידת השימוש בה, לא רק באמצעות תקציבים לפיתוח כבישים ומסילות ברזל, אלא גם באמצעות סבסוד מחירי הנסיעה.

משרד התחבורה תומך באוטובוסים באמצעות סובסידיה לתעריפי הנסיעה לכלל האוכלוסייה וכן סובסידיה למגזרים מיוחדים ובהם פנסיונרים, חיילים, נוער וילדים. הסובסידיה משרתת לא רק את הנוסעים אלא גם את חברות האוטובוסים, וזאת בעיקר משום שחברות עסקיות אינן נוטות להוזיל את מחיר מוצריהן במלוא גובה הסובסידיה. בנוסף לסובסידיה לתעריפים, מסבסדת הממשלה את חברות האוטובוסים גם באמצעות תמיכות ישירות לרכישת אוטובוסים חדשים. לבסוף, הממשלה משתתפת בהחזר חובות של "אגד" ו"דן" עקב משברים כספיים אליהם נקלעו בשנות ה-80.

משרד התחבורה מעניק סובסידיה גם לרכבת, אם לצורך סבסוד של תעריפי הנסיעה ואם לצורך כיסוי חלק מגירעון הרכבת. הלוח שלהלן מציג את תקציב התמיכות לרכבת כאחוז מתקציב התמיכות לאוטובוסים. ניתן להתווכח על עצם קבילות ההשוואה, שכן גובה תקציב התמיכות נקבע בין היתר לפי מספר הנוסעים וכידוע, מספר הנוסעים באוטובוסים גבוה ממספר הנוסעים ברכבת (ר' למשל הלמ"ס, *שנתון סטטיסטי לישראל 1999*, לוח 18.26). מצד שני, ניתן לטעון ליחס סיבה-תוצאה דו-כיווני: דהיינו, ייתכן שרמת התמיכות משפיעה על מספר הנוסעים ומכאן שהגדלת תקציב התמיכה ברכבת עשויה להגדיל את מספר הנוסעים בה יחסית למספר הנוסעים באוטובוסים.

הלוח מעלה, כי בשנת 1996 היווה תקציב התמיכות לרכבת 15.8% מתקציב התמיכות באוטובוסים. בשנת 1999 חלה ירידה דרסטית בגודל היחסי של התמיכות ברכבות; מגמת הירידה נמשכה, כך שבשנת 2001 יהווה תקציב התמיכות ברכבת 3.1% בלבד מתקציב התמיכות באוטובוסים.

תקציב התמיכות ברכבת כאחוז מתקציב התמיכות באוטובוסים, 1996 עד 2001

באחוזים

1996	1997	1998	1999	2000	2001
15.8%	11.2%	14.9%	5.4%	4.7%	3.1%

מקורות: 1996 עד 2000: משרד האוצר, *הולאות תקציב תמיכות במחירי יסוד ובייצור חקלאי*, שנים שונות; 2001: משרד האוצר, *הצעת תקציב תמיכות במצרכי יסוד ובייצור חקלאי 2001*.

הסובסידיה לאוטובוסים עולה, הסובסידיה לרכבת יורדת

בין שנת 1996 לבין שנת 2001 עלתה ההקצאה לסובסידיה לאוטובוסים בשיעור של 37% בערך. באותה תקופה, תקציב התמיכות ברכבת ירד בשיעור של 73% בערך. המדובר בשנים בהן נרשמה עלייה במספר המשתמשים ברכבת. הממשלה, במקום שתעודד את המעבר מאוטובוס לרכבת, ממשיכה במדיניותה המסורתית, של עידוד האוטובוסים דווקא.

נספח מתודולוגי - הגדרות, מקורות ושיטות החישוב

1. תקציבי המשרדים הממשלתיים בנויים משני מרכיבים: התקציב השוטף ותקציב הפיתוח. התקציב השוטף משמש את הפעילות השוטפת של המשרדים, ואילו תקציב הפיתוח משמש לצורכי בינוי והצטיידות.

בדרך כלל התייחסנו רק לתקציב השוטף, ללא תקציב הפיתוח, אלא אם צויין אחרת.

2. הניתוחים מתייחסים להוצאה הממשלתית נטו - דהיינו, סך ההוצאה של כל משרד ומשרד.

במקרים בהם נעשה שימוש בהוצאה המותנית, כלומר להוצאה המותנית בהכנסה מגורמי חוץ או ממשרדים ממשלתיים אחרים, צוין הדבר בגוף הטקסט.

3. מאז 1992, שנת התקציב היא השנה הקלנדארית (מינואר עד דצמבר). עד 1990, הייתה שנת התקציב מתאריך 1 באפריל ועד תאריך 31 במרץ. בשנת 1991, שהוכרזה כשנת מעבר, אושר התקציב עבור תשעה חודשים (אפריל-דצמבר). כדי לאפשר השוואה עם שנים קודמות, תורגם תקציב 1991 למונחי שנה שלמה, באופן ליניארי.

4. הנתונים מוצגים במחירים קבועים לשנת 1999 - אלא אם כן צויין אחרת. הנתונים לשנת 2001 מסתמכים על אומדן מחירים.

5. ההשוואות בין שנה לשנה נעשות במחירים קבועים, באמצעות מדד המחירים לצרכן.

6. המקורות לנתונים התקציביים הם כלהלן:

א. הצעת התקציב שמניח משרד האוצר על שולחן הכנסת בשבוע האחרון של אוקטובר. ההצעה כוללת את חוברת *עיקרי התקציב* ואת חוברות *הצעת התקציב ודברי הסבר*. חוברת *עיקרי התקציב* כוללת את התכנית הכללית של הממשלה, וכן את התכניות העיקריות של כל משרד ומשרד - ללא פירוט לפי אגפים ומחלקות. חוברות *הצעת התקציב ודברי הסבר* כוללות פירוט והסבר של הפעולות של כל משרד ומשרד.

ב. חוברות *הולאות התקציב* של כל משרד ומשרד. החוברות מתפרסמות על-ידי משרד האוצר כחודשיים לאחר אישור התקציב על ידי הכנסת. חוברות אלה כוללות פירוט ברמה של אגפים ומחלקות.

מסמך זה מתבסס, עבור 2001, על חוברת *עיקרי התקציב* ועל חוברות *הצעת התקציב ודברי הסבר* עבור 2001; ואילו עבור שנים קודמות, על חוברות *הולאות התקציב* של השנים הרלבנטיות.

ג. פירסומים של המשרדים הראשיים ו/או של האגפים השונים של כל משרד ומשרד.

ד. מידע שהתקבל מעובדי המשרדים השונים.

7. תקציב המדינה איננו אלא תכנית עבודה. תכנית זו עוברת שינויים רבים - אם בכנסת, בעת הדיון על התקציב, אם כתוצאה ממשחקי כוח פוליטיים לאחר שהתקציב אושר, ואם כתוצאה מאילוצים מדיניים או כלכליים שהממשלה מתמודדת עמם. במקרים רבים, הנתון המופיע בחוברות *הולאות התקציב* שונה מן הסכום שהוצא בפועל.

משרד האוצר אינו מפרסם עידכונים שוטפים של התקציבים. הכלי העיקרי לבדיקת השינויים הוא *הדו"ח כספי של החשב הכללי*, המתפרסם ביוני. דו"חות הביצוע כוללים רק פירוט של הסעיפים הראשיים, ולא של סעיפי המשנה ותת-סעיפי המשנה.

מתוך מודעות למציאות של שינויים, אנו משתדלים ככל האפשר להצליב מידע ממקורות שונים. יתרה מזאת, הדגש שלנו הוא על מגמות רב-שנתיות, והללו מתחוויות בדרך כלל גם כאשר יש סטיות מן התקציב בשנה זו או אחרת.

בשם הזכות הדמוקרטית הבסיסית, זכות הציבור לדעת, אנו תובעים ממשרד האוצר ומהמשרדים האחרים לפרסם עיזכונים שוטפים, ודו"חות ביצוע מפורטים, על-מנת שהציבור יוכל לעקוב ביתר בהירות אחר מדיניות הממשלה ואחר הוצאות הממשלה. חופש המידע ושקיפות המידע הם יסודות מוסדים של ממשל דמוקרטי.

בשנת 2000, עליית המחירים היתה נמוכה מן הצפוי. בעוד שמשרד האוצר ביסט את הצעת התקציב לשנת 2000 על צפי עליית מחירים של 3% - 4%, עליית המחירים בפועל תסתכם בפחות: אנו השתמשנו בהערכה של 1.5%. כיוון שההוצאות למעשה מותאמות באופן שוטף לשינויי המחירים, יוצא שתוכנית ההוצאה (הצעת התקציב) הייתה גבוהה מן ההוצאה בפועל. את ההתאמה ניתן יהיה לראות, יש להניח, בדו"ח הביצוע לשנת 2000.

מרכז אדוה, ת.ד. 36529, תל-אביב 61364, טל. 03-5608871, פקס. 03-5602205

Fax. 03-5602205 Adva Center, POB 36529, Tel Aviv 61364, Tel. 03-5608871,

e-mail: advainfo@netvision.net.il